

Pad Srebrenice iz nizozemske perspektive

Orlovac, Mihaela

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:510532>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-28**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST

DIPLOMSKI RAD

Pad Srebrenice iz nizozemske perspektive

Mihaela Orlovac

Mentor: dr. sc. Ivo Goldstein

Zagreb, kolovoz 2023.

Sažetak

Događaj iz srpnja 1995. godine u bosanskohercegovačkom gradu Srebrenici ostao je zapamćen kao povijesna tragedija, u kojoj nizozemska bojna, u sklopu mirovne misije UN-a, nije uspjela spriječiti genocid za vrijeme trajanja svog mandata. U svega par dana Vojska Republike Srpske likvidirala je preko 8000 Bošnjaka, pri čemu Nizozemci, pod okriljem UN-a nisu mogli postupiti aktivno jer nisu raspolagali dovoljnim ljudstvom, resursima i ovlastima. Kako i zašto je moglo doći do toga te tko je direktan krivac, pitanja su koja se i dandanas postavljaju u nizozemskoj javnosti koja je osjetljiva i na sam spomen Srebrenice. Nizozemsko društvo, svjesno svoje kolonijalne prošlosti, slovi za socijalno osviješteno društvo po pitanju kulture sjećanja, stoga još uvijek, nakon što je prošlo gotovo 30 godina, rat u bivšoj Jugoslaviji i Srebrenica ostavljaju gorak okus u nizozemskom društvu. Takav propust iz 1995. godine rezultirao je ostavkom nizozemske Vlade 2002. godine nakon što je provedeno istraživanje o uzrocima i odgovornosti(-ma) za srebreničku tragediju, i nakon što je ono objavljeno u izvješću *Nizozemskog instituta za ratnu dokumentaciju (NIOD)* pod nazivom: *Srebrenica, een 'veilig' gebied: reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Are* (hrv. *Srebrenica: Rekonstrukcija, pozadina, posljedice i analiza pada „zaštićene“ zone*) u kojemu se pokušalo utvrditi što je pošlo po zlu i zašto se nije postupilo drukčije.

Ovim radom nastojala sam iskoristiti svoje znanje nizozemskog jezika kako bih povijesni događaj mogla promatrati iz određene perspektive, odnosno nizozemske, a za to sam dobrim dijelom koristila djela nizozemskih autora, s naglaskom na memoare pukovnika Thoma Karremansa, tadašnjeg zapovjednika nizozemskih snaga u Srebrenici.

Summary

The events that took place during July 1995 in the Bosnian town of Srebrenica remain a remembered historical tragedy in which the Dutch battalion, as part of the peacekeeping mission of the UN, failed to prevent genocide during its mandate. In just a few days, the Army of Republika Srpska liquidated over 8,000 Bosniaks, while the Dutch under the auspices of the UN could not respond effectively due to the lack of sufficient manpower, resources and authority. How and why it was possible to determine the direct culprit are questions that are still being asked today among the Dutch public, which remains sensitive to the mention of Srebrenica. The Dutch society, aware of its colonial past, is known for being a sensible society in terms of cultural memory. Therefore, almost 30 years after the war in the former Yugoslavia and Srebrenica, what happened in Srebrenica left a bitter taste in the Dutch society. Such an omission from 1995 caused the resignation of the Dutch Government in 2002 after an investigation into the causes and responsibility(s) for the Srebrenica tragedy was carried out and after it was published in a report entitled *Srebrenica, een 'veilig' gebied: reconstructie, achtergroden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Are* (English: *Srebrenica: Reconstruction, background, consequences and analysis of the fall of the "protected" zone*) in which an attempt was made to determine what went wrong and why it was not acted differently.

With this work, I attempted to use my knowledge of the Dutch language, in order to observe the historical event from a certain perspective, namely the Dutch one, for this I used almost exclusively the works of Dutch authors, with an emphasis on the memoirs of lieutenant colonel Thom Karremans, the commander of the Dutch forces in Srebrenica at the time.

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. RAT U SFRJ, MEĐUNARODNA ZAJEDNICA, USPOSTAVA UNPROFOR-A NA PODRUČJU BIH I POJAM <i>SAFE AREA</i>	6
3. LITERATURA	8
4. POZADINA SREBRENICE	9
5. STANJE UNUTARNJE POLITIKE U KRALJEVINI NIZOZEMSKOJ I PRINCIPI VANJSKE POLITIKE PRIJE ODLASKA NIZOZEMSKIH MIROVNIH SNAGA U SREBRENICU	10
6. SLANJE NIZOZEMSKE POSTROJBE <i>DUTCHBAT III</i> U SREBRENICU I PITANJE ODGOVORNOSTI	14
6.1. USTROJ I ZAPOVJEDNIŠTVO <i>DUTCHBATA III</i>	22
7. BIOGRAFIJA GENERALA KARREMANSA	25
7.1. KARREMANSOV POGLED.....	27
7.2. LISTOPAD - PROSINAC 1994. PREMA KARREMANSOVIM MEMOARIMA	28
7.3. SIJEČANJ 1995. PREMA KARREMANSOVIM MEMOARIMA	30
7.4. VELJAČA – SVIBANJ 1995. PREMA KARREMANSOVIM MEMOARIMA.....	34
7.5. PAD ENKLAVE.....	39
8. UTJECAJ PADA ENKLAVE U BIH NA NIZOZEMSKU JAVNOST I POLITIKU	41
8.1. UTJECAJ PADA ENKLAVE NA VETERANE <i>DUTCHBATA</i>	45
8.2. PAD NIZOZEMSKE VLADE 2002., POSLJEDICE I JAVNO MNJENJE	46
9. KULTURA SJEĆANJA.....	51
10. ZAKLJUČAK	54
11. BIBLIOGRAFIJA.....	56

1. Uvod

Pad Srebrenice, prostora koji je 1993. godine, tijekom rata u BiH, proglašen zaštićenom zonom, i danas je nezaobilazna i šakaljiva tema unutar nizozemskog društva. Naime, nizozemska je postrojba u sklopu UN-ove mirovne misije bila zadužena za održavanje mira i za očuvanje same zaštićene zone u periodu pada Srebrenice, što joj nije pošlo za rukom. Srebrenica je u srpnju 1995. godine neposredno predana u ruke srpskoj vojsci tijekom čega je likvidirano više od 8000 ljudi, uglavnom nenaoružanih muškaraca koji su se nalazili na tom prostoru i u okolici. Nemoć nizozemske vojske u ostvarivanju njihove primarne zadaće, odnosno zaštite civila, ostavila je dalekosežne posljedice u Kraljevini Nizozemskoj, u kojoj se i poslije više od 25 godina, aktivno diskutira o tom nemilom događaju. Tako je sedam godina poslije pada Srebrenice, 2002. godine, poslije objave izvješća *Nizozemskog instituta za ratnu dokumentaciju (NIOD) - Srebrenica, een 'veilig' gebied: reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Are* (hrv. *Srebrenica: Rekonstrukcija, pozadina, posljedice i analiza pada „zaštićene“ zone*), nizozemska vlada podnijela ostavku, a recentne 2022. godine premijer Mark Rutte, u ime vlade, ponudio je ispriku veteranima Plavih kaciga¹ koji su 1995. bili na misiji.²

Na sam spomen Srebrenice, na ovdašnjim se prostorima uglavnom govori iz subjektivne perspektive, što bošnjačke, što srpske, te je teško pronaći nepristranu literaturu na našim jezicima. Zbog toga je naglasak stavljen na drugačiju problematiku od one u nizozemskoj literaturi, unutar koje je glavna tema pitanje ovlasti i odgovornosti za to što se dogodilo. Upravo tu se nalazi odgovor na pitanje zašto sam za pisanje ovog diplomskog rada odabrala nizozemsku perspektivu. Dok se nizozemski autori bave drugom problematikom i odgovorima na pitanja vezanima uz odgovornost, autori s ovih područja međusobno okrivljuju suprotne strane, koje su sudjelovale u ratu, i nastoje izmijeniti činjenice, pa često, u svojim djelima, pišu vrlo subjektivno. Cilj je ovoga rada prenijeti i sažeti problematiku kojom se bavi nizozemska literatura, odnosno dati uvid u nju, i zato su glavni temelj ovoga rada djela nizozemskih autora, s naglaskom na djelo *Srebrenica, who cares? Een puzzel van werkelijkheid* autora Thoma Karremansa, koji je bio zapovjednik mirovnih snaga nizozemske vojske prije i za vrijeme pada Srebrenice. U pisanju rada svakako mi je pomoglo poznavanje nizozemskog jezika.

¹ „Plave kacige“ naziv je mirovne postrojbe UN-a koja je dobila nadimak po kacigama/beretkama koje su nosili tijekom misije.

² <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2022/06/18/excuses-van-premier-rutte-voor-dutchbat-iii-27-jaar-na-val-van-srebrenica> (posjet: 8.8.2023).

2. Rat u SFRJ, međunarodna zajednica, uspostava UNPROFOR-a na području BiH i pojam *safe area*

Glavni UN-ov cilj 1991. godine bila je uspostava kontrole nad ratom koji je prvotno buknuo u Hrvatskoj, pa je u siječnju 1992. godine UN-ovo Vijeće sigurnosti uspostavilo UNPROFOR (*United Nations Protection Force*) čija je primarna zadaća bila očuvanje mira na prostoru na kojemu je započeo rat. Nakon pogoršanja situacije u okolnim republikama bivše SFRJ i poslije izbijanja sukoba između Muslimana (Bošnjaka)³ i bosanskih Srba, što je ujedno izazvalo širenje rata, na proljeće 1992. godine Europska zajednica, kao i SAD, priznali su BiH kao neovisnu državu,⁴ a Vijeće sigurnosti odlučilo je proširiti svoje djelovanje na područje BiH slanjem UNPROFOR-a II.⁵ UN je u rujnu iste godine povećao opseg djelovanja slanjem postrojbi koje su bile pod kontrolom UNHCR-a (United Nations High Commissioner for Refugees) u BiH, a čiji je glavni zadatak bio pružanje civilne zaštite i zaštita humanitarne pomoći, što je dovelo do uspostave ispostave BH-komande u Kiseljaku.⁶ UN-ovo Vijeće sigurnosti je 16.4.1993. godine muslimanske enklave na većinski srpskom teritoriju, koje su bile u opasnosti da budu preplavljene od strane srpske vojske, *Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 819*, službeno proglasilo zaštićenim i stavilo ih pod zaštitu UN-a.⁷ Zaštićena zona ili sigurno područje prijevod je pojma „safe area“. Prvo takvo područje bila je Srebrenica, a kasnije su zaštićenim zonama postali i gradovi Bihać, Goražde, Sarajevo, Tuzla i Žepa.⁸ Dan nakon proglašenja zaštićene zone Srebrenice pod UN-om, 17.4.1993. godine, general Vojske Republike Srpske Ratko Mladić sastao se sa Seferom Halilovićem, generalom Armije BiH u Sarajevu, u prisutnosti generala UN-ovih snaga Lars-Erica Wahlgrena, kako bi dogovorili demilitarizaciju područja Srebrenice i kako bi se složili oko prisutnosti UNPROFOR-ovih predstavnika na tom području.⁹ Tog dana potpisali su dokument pod nazivom: *Agreement for*

³ Muslimani u BiH sebe nazivaju Bošnjacima od Prvog bošnjačkog sabora 27.9.1993. godine. U nizozemskoj literaturi izbjegava se korištenje tog pojma jer se smatra da ima određenu političku težinu pa se radije koristi pojam bosanski Muslimani, shodno tomu koristi se i bosanski Srbi za Srbe nastanjene u BiH, odnosno bosanski Hrvati za Hrvate nastanjene u BiH. (Blom, J.C.H., P. Romijn i Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, *Srebrenica, een 'veilig' gebied: reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Area* (Amsterdam: Uitgeverij Boom, 2002), 13.

⁴ Norbert Both, *From Indifference to Entrapment – The Netherlands and the Yugoslav Crisis 1990-1995* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2000), 17.

⁵ Thom Karremans, *Srebrenica, who cares? – een puzzel van de werkelijkheid* (Nieuwegein: Arko Uitgeverij, 1998), 23. ; Both, „From Indifference to Entrapment“, 17.

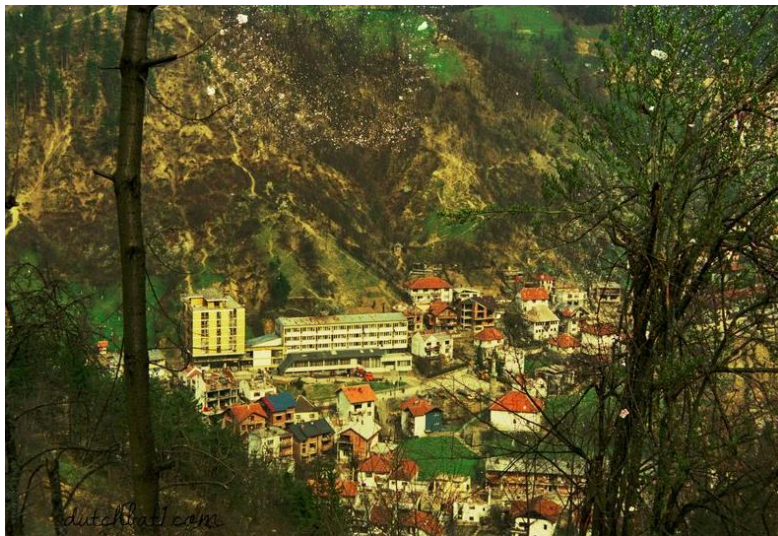
⁶ <http://www.kiseljak.nl/geschiedenis/> (posjet: 18.1.2022).

⁷ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 23.; Both, „From Indifference to Entrapment“, 18, 144.; Jan Willem Honig, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ u *Lessen uit Srebrenica*, ur. Jan Weerdenburg (Utrecht: Uitgeverij Prestige, 1998),16.

⁸ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 24.

⁹ Ibid, 23.

the Demilitarization of Srebrenica unutar čijeg je teksta obećan prekid vatre, povlačenje zaraćenih strana, propuštanje humanitarne pomoći i jedinica UNPROFOR-a na područje Srebrenice, predaja oružja tim jedinicama, izvlačenje ranjenih i stradalih, razmjena zarobljenika, otvaranje zračnog prostora te sloboda kretanja.¹⁰ To se sve trebalo odvititi u vremenskom okviru od 72 sata od pristizanja kanadskog kontingenta, čije su jedinice prve ušle u Srebrenicu nakon što je proglašena zaštićenom zonom,¹¹ no, kako zapovjednik snaga Thom Karremans navodi, zbog infrastrukture samog grada i naselja u okolici, kao i terena, do potpune demilitarizacije nikad nije došlo jer je brojno naoružanje ostalo sakriveno i nikad nije predano jedinicama UNPROFOR-a koje su trebale imati zadatak uskladištiti isto.¹² To je za posljedicu imalo buduća događanja.

Slika 1, Nepregledan teren srebreničkog područja; izvor: <https://dutchbat1.com/exhibitions/Photo%20Dutchbat1>

Uz *Agreement for the Demilitarization of Srebrenica*, 6. svibnja 1993. potpisana je *Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 824* u kojoj su gore navedeni gradovi postali zaštićenim zonama; Srebrenica i Žepa službeno su proglašene demilitariziranim zonama, a 4. lipnja 1993. potpisana je druga rezolucija pod brojem 836 u kojoj je dogovoreno prošireno djelovanje UN-ovih jedinica, koje su postale ovlaštene da koriste silu u „odvracanju“, a ne više „šticeњу“ enklava,¹³ ali i, ako to bude potrebno i za samoobranu i zaštitu humanitarnih konvoja ili kao odgovor na bombardiranja i naoružanu invaziju na područja zaštićenih zona, kao i na

¹⁰ Ibid. 267/268.; Honig, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 17.

¹¹ Both, „From Indifference to Entrapment“, 144.

¹² Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 23.

¹³ Honig, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 16.

ugroženost slobode kretanja.¹⁴ To je značilo da je tog dana UNPROFOR dobio povećane ovlasti za zaštitu zaštićenih zona. Po prvi puta dopuštena je upotreba sile u izvršavanju svog mandata. Kasnije je i NATO-ovim zrakoplovima dopušteno da štite osoblje uz pomoć zračne potpore, a upravo sve što se kasnije odvijalo ukazuje na to da zapravo nikada nije došlo do pridržavanja UN-ove *Rezolucije 836*. Kada je sastavljena *Rezolucija 844* za pronalaskom dodatnih snaga za obranu zaštićenih zona, nijedna od stalnih članica Vijeća sigurnosti nije ponudila svoje postrojbe.¹⁵ Posebni asistent za UN-a za mirovne misije kasnije je sve rezolucije prozvao „majstorskim diplomatskim jezikom, beskorisnim kao operativna smjernica“.¹⁶

Nizozemska je svoje snage stavila na raspolaganje mirovnoj misiji UN-a u BiH u trajanju od godinu i pol dana kako bi na taj način osigurala svoju uključenost u vanjsku politiku (u trenutku kad nijedna druga država svoje jedinice nije stavila na raspolaganje za tu misiju)¹⁷. Prva nizozemska postrojba pod nazivom *Dutchbat I* zamijenila je kanadski kontingent u Srebrenici i ukrajinski u Žepi početkom 1994. godine uz probleme u samom početku¹⁸, o kojima je više riječ u idućim poglavljima.

3. Literatura

Budući da sam diplomirala nederlandistiku, poznavanje nizozemskog jezika omogućilo mi je pisanje rada na ovu temu, jer literaturu kojom sam se koristila većinom su napisali nizozemski autori na nizozemskom jeziku. U Nizozemskoj se brojni autori bave ovom tematikom, a poglavito nakon obilježavanja okruglih obljetnica od događaja pada Srebrenice, izdaju se nova djela.¹⁹ Brojni akademici, dopisnici, novinari, umjetnici i znanstvenici, kao i vojno osoblje i političari, nakon 1995. godine uključili su se u rasprave o odgovornosti i krivnji za pad Srebrenice, te još uvijek pažljivo razmatraju kako se tada moglo postupiti drugačije.²⁰ Primjerice, završni rad Tine Hofland sa Sveučilišta u Leidenu, koja je napravila istraživanje u kojem je usporedila pitanje krivnje u srpskoj literaturi s nizozemskom literaturom, jedan je od

¹⁴ *Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 824.*, <https://digitallibrary.un.org/record/166973> (posjet: 24.5.2023); Honig, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 16.

¹⁵ Honig, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 16.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ B.G.J. de Graaff, „Enclaves Van Leed En Werkelijkheid; Wiens Trauma Is 'Srebrenica' Eigenlijk?“, *BMGN - Low Countries Historical Review* 121, no. 1 (2006): 43.; Eelco Runia, *Het Srebrenicasyndroom* (Amsterdam, 2015), citirano prema Tina Hofland, „De val van Srebrenica Verschillen in perspectief tussen Nederland en Servië“ (Završni rad, Universiteit Leiden Faculteit Geesteswetenschappen, 2016), 9.; Honig, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 19.; Joyce Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,“ *Journal of Peace, Conflict & Development*, no. 21 (2015): 119.

¹⁸ <https://dutchbat1.com/exhibitions/> (posjet: 14.6.2023.)

¹⁹ De Graaff, „Enclaves Van Leed En Werkelijkheid; Wiens Trauma Is 'Srebrenica' Eigenlijk?“, 42.

²⁰ Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,“ 115,123.

radova slične tematike.²¹ Uključenost autora u događaje o Srebrenici i njihova motivacija za pisanjem o njoj predstavlja veliku važnost za njen rad. U radu je uspoređeno kako Srebrenici pristupaju srpski, a kako nizozemski autori, a rezultati te usporedbe potkrepljuju moju početnu tezu, da se nizozemska literatura razlikuje od literature autora s ovih prostora jer nije toliko pristrana, odnosno bavi se drugim pitanjima, pa je pristrana jedino u odgovorima na pitanja koliku odgovornost snose nizozemske snage, pojedinci, odnosno u kolikoj mjeri iza njih stoje nizozemska vlada i parlament, kao i zapovjedne strukture UN-a. U literaturi s ovih područja prebacuje se krivnja s jednih na druge, izmjenjuju činjenice poput mijenjanja brojke stradalih itd. Uglavnom je pažnja usmjerena na druge pojedinosti. Naravno, i u nizozemskoj literaturi razlikuju se mišljenja o tome koliki je bio stupanj uključenosti pojedinaca, odnosno stupanj odgovornosti nizozemske vojske i vlade.

Odlučila sam se za perspektivu u kojoj kroz nizozemske oči gledam na događaje vezane uz Srebrenicu, a od literature koju sam koristila istaknula bih Karremansove memoare.²² Koristila sam i recentniju literaturu koja je ponovila i proširila istraživanja iz 2002. godine i dala odgovore na neka pitanja i špekulacije.

4. Pozadina Srebrenice

„Jugoslavija je bila predivna zemlja. Iz tog razloga je teško ustanoviti da je puno toga divnog nestalo od ljeta 1991. kada su izbili prvi sukobi u Sloveniji. Tko je u Srebrenici bio prije 1992. ili tko je vidio snimke Srebrenice u kojima je predstavljena kao popularno turističko odredište, danas više ništa od toga ne prepoznaje.“²³ Riječi su to zapovjednika Karremansa kojima započinje jedno od poglavlja svojih memoara. Rat na području bivše Jugoslavije proširio se na područje BiH u ožujku 1992. godine. Iako je srpsko stanovništvo činilo 31% cjelokupnog stanovništva BiH, već u svibnju iste godine zaposjelo je 60% sveukupnog teritorija BiH.²⁴ Pri tome su protjerani, zatočeni ili ubijeni brojni civili, naročito Muslimani, u sklopu tzv. „etničkog čišćenja“.²⁵ U istočnoj Bosni gradovi Srebrenica, Žepa i Goražde uspjeli su se oduprijeti napadima i održati teritorijalnu obranu.²⁶ Krajem 1992. bošnjačke snage uspjele su pružiti otpor i povezale su Žepu i Srebrenicu s okolnim manjim mjestima, prilikom čega su

²¹ Tina Hofland, „De val van Srebrenica Verschillen in perspectief tussen Nederland en Servië“ (Završni rad, Universiteit Leiden Faculteit Geesteswetenschappen, 2016), 24.

²² Bilo je teško doći do primjerka knjige, ali nakon duge potrage uspjela sam iz Nizozemske nabaviti prvo izdanje s autorovom posvetom.

²³ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 38.

²⁴ Both, „From Indifference to Entrapment“, 143.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

pale srpske žrtve.²⁷ U pojedinoj literaturi srpski autori opravdavaju pad Srebrenice 1995. tim događajima s kraja 1992. godine. Otpor je uspio potrajati sve do ožujka 1993. godine kada je izgledalo da se Srebrenica neće moći dalje održati pod bošnjačkim nadzorom.²⁸ Tada se UNPROFOR-ov zapovjednik Francuz gen. Phillippe Morillon osobno uputio na prostor Srebrenice kako bi „proživio nevolju tamošnjeg stanovništva i spriječio daljnje napade.“²⁹ 12. ožujka obratio se dijelu izbjeglica sljedećim riječima: „Odsada se nalazite pod zaštitom snaga Ujedinjenih Naroda. Nećemo Vas iznevjeriti.“³⁰ Zatim je Vijeće sigurnosti UN-a Srebrenicu proglasio zaštićenom zonom,³¹ a riječi tadašnjeg francuskog zapovjednika pokazale su se lažnim obećanjem.³²

5. Stanje unutarnje politike u Kraljevini Nizozemskoj i principi vanjske politike prije odlaska nizozemskih mirovnih snaga u Srebrenicu

U razdoblju od 1990. do 1994. godine na vlasti u Kraljevini Nizozemskoj bila je koalicija kršćansko-demokratske stranke CDA – *Christen-Democratisch Appèl* (Kršćansko-demokratski poziv) i socijalno orijentirane stranke PvdA – *Partij van de Arbeit* (Stranka rada) na čelu s premijerom Ruudom Lubbersom.³³ U svibnju 1994. godine provedeni su parlamentarni izbori. Većinu je osvojila stranka PvdA koja je oformila Vladu s liberalima VVD-a – *Volkspartij voor Vrijheid en Democratie* (Narodna stranka za slobodu i demokraciju) i socijal-demokratima D66 – *Democraten 66* (Demokrati 66). Vlada na čelu s premijerom Wimom Kokom pod nazivom *Kabinet-Kok I*, tzv. ljubičasta koalicija (nastala spojem „crvene“ stranke PvdA, „plavog“ VVD-a i „bijelih“ demokrata D66), bila je prva vlada u Kraljevini Nizozemskoj, nakon Prvog svjetskog rata, u kojoj nisu imali udjela članovi kršćansko-demokratske stranke.³⁴ Budući da je koalicija bila uspješna, osvojili su i sljedeće parlamentarne izbore 1998. godine, unatoč upletenosti iste Vlade u katastrofu koja se dogodila na ljeto 1995. godine u bivšoj SFRJ, točnije u Srebrenici. Posljedice te katastrofe osjetile su se na nizozemskom političkom polju tek 2002. godine kada je objavljeno izvješće NIOD-a – *Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie* (Nizozemski institut za ratnu dokumentaciju) u kojemu se kritizira postupanje nizozemske UN-ove postrojbe, zvane i *Dutchbat* (pojam

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid, 143/144.

³⁰ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 25.

³¹ Both, „From Indifference to Entrapment“, 144.

³² Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 23.

³³ Both, „From Indifference to Entrapment“, 48.

³⁴ Anne Doedens, Yolande Kortlever i Liet Mulder, *Geschiedenis van Nederland. Het verhaal van prehistorie tot heden* (Zutphen: Walburg Pers, 2015), 290.; Both, „From Indifference to Entrapment“, 48.

dobiven kombinacijom engleskih riječi *Dutch* = nizozemski i *battalion* = bataljun, hrv. bojna), tijekom dramatičnog pada zaštićene muslimanske enklave Srebrenice 1995. godine, događaja u kojem je ubijeno preko 8000 ljudi od strane bosansko-srpske vojske pod vodstvom generala Ratka Mladića.³⁵ Prije negoli se u parlamentu raspravljalo o navedenom izvješću, premijer Kok i njegova Vlada dali su ostavku, i to mjesec dana prije nadolazećih parlamentarnih izbora, od čega je profitirala suparnička stranka CDA koja je odnijela većinsku pobjedu na izborima, što ukazuje na činjenicu da je nizozemska javnost osuđivala *Kabinet-Kok II* i podržala njihovu ostavku. Od tog trenutka Srebrenica je postala vrlo aktualna tema u nizozemskoj javnosti i društvu,³⁶ a 2020. godine obilježena je 25. godišnjica pada Srebrenice, koji su Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije, tzv. Haški sud (*International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia – ICTY*), Europski parlament i Ured visokog predstavnika za BiH 2007. godine proglasili genocidom.³⁷ Više o vladinoj ostavci 2002., odnosno 7 godina nakon pada Srebrenice, slijedi u narednim poglavljima.

Na vanjskopolitičkoj sceni Kraljevina Nizozemska devedesetih godina prošloga stoljeća, promicala je međunarodni pravni poredak, smatrala je svojom odgovornošću doprinijeti boljem i sigurnijem svijetu te je naglašavala da je „nečije pravo bitnije od tuđe moći“.³⁸ Stoga je Nizozemska, kao država, nastojala svojim sudjelovanjem pridonijeti mirovnim misijama Ujedinjenih Naroda, te su zbog toga nizozemske jedinice sudjelovale u mirovnim misijama u Afganistanu, Angoli, Bosni i Hercegovini, Iraku, Kosovu i Libanonu.³⁹ Povrh toga, Nizozemska je pružala azil brojnim tražiteljima s prostora bivše Jugoslavije. Kako je napredovao rat na području bivše Jugoslavije, tako se broj tražitelja azila kroz godine povećavao, pa sve tako do kraja rata 1995. godine, kada se broj istih osjetno smanjio. Primjerice, 1994. godine 53 000 izbjeglica tražilo je azil u Nizozemskoj, uključujući i izbjeglice s drugih područja svijeta.⁴⁰ Nizozemska je već tada bila jedna od

³⁵ Anne Doedens, Yolande Kortlever i Liet Mulder, *Geschiedenis van Nederland. Het verhaal van prehistorie tot heden* (Zutphen: Walburg Pers, 2015), 291.

³⁶ Van der Bruggen i Ten Have, *De val van Srebrenica – Luchtsteun en voorkennis in nieuw perspectief: verkenning door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies*, 26.

³⁷ Corianne Nieuwenhuis, „Srebrenica, een verantwoordelijkheid - Kabinet Rutte II en haar antwoord op de verantwoordelijkheidsvraag van Srebrenica“ (Završni rad, Universiteit Utrecht Faculteit Geesteswetenschappen, 2017), 3.

³⁸ Anne Doedens, Yolande Kortlever i Liet Mulder, *Geschiedenis van Nederland. Het verhaal van prehistorie tot heden* (Zutphen: Walburg Pers, 2015), 305.; Mirjam Grandia, „Deadly embrace? The Decision Paths to Uruzgan and Helmand“ (Doktorska disertacija, Universiteit Leiden Faculteit Geesteswetenschappen, 2015), 114.

³⁹ Anne Doedens, Yolande Kortlever i Liet Mulder, *Geschiedenis van Nederland. Het verhaal van prehistorie tot heden* (Zutphen: Walburg Pers, 2015), 305; <https://www.nederlandsekrigsmacht.nl/index.php/historie-nl-leger/254-besprekingen-van-boeken/boeken-vredesmissies/328-first-in> (posjet 1.7.2023).

⁴⁰ Anne Doedens, Yolande Kortlever i Liet Mulder, *Geschiedenis van Nederland. Het verhaal van prehistorie tot heden* (Zutphen: Walburg Pers, 2015), 296.

najmultikulturalnijih država u Europi, gotovo isto kao što je i danas. Bila je spremna ponuditi pomoć ostalima na razne načine, što zbog želje za dokazivanjem i pariranjem na međunarodnom polju, što zbog pokušaja iskupljenja za svoju raniju pasivnost tijekom svjetskih ratova. No, postavlja se pitanje zašto je nizozemska uopće bila spremna ponuditi svoju pomoć, kada su sve procjene govorile protiv mogućnosti uspješnog ispunjena cilja?⁴¹ Nizozemski znanstvenik i autor Norbert Both navodi kako odgovore treba tražiti dublje u prošlosti kako bi se shvatili postupci i odluke koje je Nizozemska kao država donosila početkom 90-ih godina prošlog stoljeća. Naime, uzroci želje za aktivnijim nizozemskim sudjelovanjem u vanjskoj politici tih godina mogu se tražiti u ranijim povijesnim razdobljima koja su obilježila nizozemsku politiku i koja još uvijek predstavljaju jedno od najutjecajnijih iskustava suvremenog nizozemskog društva.⁴² To su povijesni događaji „gubitka“ kolonija, s naglaskom na Nizozemsku Istočnu Indiju, najtrajnu nizozemsku koloniju smještenu na današnjem prostoru Indonezije, neutralnost za vrijeme Prvog svjetskog rata i nacistička okupacija za vrijeme Drugog svjetskog rata prilikom koje je stradalo 75% nizozemskih Židova.⁴³ Nizozemski novinar Raymond van de Boogaard smatra da kolektivno sjećanje Nizozemaca na vremena njemačke okupacije ima veze s velikom podrškom javnosti za slanje na mirovnu misiju, jer bi svoju pasivnost u prošlosti mogli nadoknaditi aktivnim sudjelovanjem.⁴⁴ U intervjuu pak s nizozemskim generalom brigade J.C.A.C. de Vogelom, koji je od 1982. do 1986. djelovao kao vojni izaslanik u Jugoslaviji i glavni operativni časnik UNIFIL-a, a ujedno slovi i za uvaženog komentatora događaja u Jugoslaviji, stoji da je stvar u mentalitetu. Naime, Nizozemci su oduvijek bili neutralni, povrh toga i kolonizatori, pa su 1990-ih uzeli prevelik zalogaj, a znalo se već pri slanju prve postrojbe da nemaju dovoljno sredstava.⁴⁵

Both također navodi kako se „veliki dio poslijeratne nizozemske vanjske politike može shvatiti kao potraga za kompenzacijom gubitka statusa pomorske i kolonijalne sile“, a ta kompenzacija tražila se, primjerice, pristupanjem NATO-u, održavanjem relativno velike mornarice, znatnim izdvajanjem za razvojnu pomoć, kao i stavljanjem naglaska na moral i međunarodno pravo kao instrumente nizozemske vanjske politike.⁴⁶

⁴¹ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 252.

⁴² Both, „From Indifference to Entrapment“, 46.

⁴³ Ibid, 47.

⁴⁴ Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 120.

⁴⁵ Auke Venema, „Vraaggesprek Met Generaal De Vogel,“ *Atlantisch Perspectief* 19, no. 6 (1995): 5.

⁴⁶ Both, „From Indifference to Entrapment“, 46.

Nizozemsko poslijeratno društvo⁴⁷ osjećalo je krivnju zbog povijesnih događaja koji su im prethodili i imalo je samokritičnu sliku o sebi. Kako nadalje Both navodi, to društvo smatralo je naciste, a kasnije i komuniste „utjelovljenjem zla“, dok je SAD sa svojim saveznicima tijekom Hladnog rata promatran kroz pozitivnu prizmu.⁴⁸ Unutar Nizozemske smatralo se da nizozemska vanjska politika treba biti što sličnija američkoj, koja je predstavljala nešto dobro i ispravno,⁴⁹ a ta dihotomija dobra i zla potrajala je do 70-ih godina i afere *Watergate*, politike SAD-a u Latinskoj Americi te rata u Vijetnamu.⁵⁰ Tada se na politiku SAD-a i Zapada u Nizozemskoj počelo gledati negativnije, a „pozitivci“ su postali Treće zemlje svijeta⁵¹, čime i Pokret nesvrstanih. Iako je Nizozemska članica NATO saveza od 1949. godine,⁵² 70-ih godina prošloga stoljeća u Nizozemskoj se više nije s odobravanjem gledalo na taj savez jer ga se promatralo kao represivnu instituciju za Treći svijet.⁵³ Both smatra da je negativna nizozemska slika o samima sebi postala snažna društvena snaga od sredine 1960-ih nadalje, a laburistička/kršćansko-demokratska vlada pretočila ju je u formalnu vanjsku politiku svojim izbornim programom 1972. godine, koji je glasio: „Poslušnost saveznika bit će zamijenjena solidarnošću s potlačenim skupinama, gdje god se one u svijetu nalazile.“⁵⁴ Svojim djelovanjem ta se Vlada ponašala kao jedna od zapadnih vlada, ali je bila spremna na potiskivanje zapadne dominacije te je, prema nekima, Nizozemska svoje mjesto u međunarodnom sustavu pronašla 1980-ih, dok je svoj položaj etablirala 1990-ih.⁵⁵ Nizozemska je u jednu ruku osjećala moralnu obvezu, zbog svoje prošlosti, za aktivnim sudjelovanjem u mirovnoj misiji, dok je u drugu ruku htjela osnažiti svoj politički položaj u međunarodnoj politici.⁵⁶ Jak udarac na dobru predodžbu o sebi Nizozemcima je stigao kada je 1995. pala Srebrenica koja je bila pod njihovom zaštitom. Taj događaj bio je „otrežnjavajuće iskustvo i jedan od čimbenika koji je poslužio za daljnji 'pragmatizam' nizozemske vanjske politike“.⁵⁷ Istih su godina nizozemske oružane snage imale snažnu ulogu u sklopu UN-ovih operacija u

⁴⁷ Kada govore o „ratu“, Nizozemci uglavnom misle na Drugi svjetski rat, dok bi ekvivalent pojmu rata u hrvatskom jeziku bio Domovinski rat.

⁴⁸ Both, „From Indifference to Entrapment“, 46.

⁴⁹ Jan Willem Honig, „Myths That Keep Small Powers Going“, Paper for the Conference ‘Mythen in den Internationalen Beziehungen’,” *Centre Franco-Allemand de Recherches et Sciences Sociales* (Berlin, 1995), citirano prema Both u „From Indifference to Entrapment“, 46/47.

⁵⁰ Ibid, 47.

⁵¹ Ibid.

⁵² https://www.nato.int/nato-welcome/index_nl.html (posjet: 10.6.2023).

⁵³ Both, „From Indifference to Entrapment“, 47.

⁵⁴ *Keerpunt 1972. Regeerakkoord van de progressieve drie*, (Turning Point 1972: Government Manifesto of the Progressive Three), citirano prema Both, „From Indifference to Entrapment“, 47.

⁵⁵ Both, „From Indifference to Entrapment“, 47/48; Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 120/121.

⁵⁶ Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 122.

⁵⁷ Both, „From Indifference to Entrapment“, 48.

BiH, kao i u zračnim operacijama NATO-a na Kosovu, a Nizozemska je ujedno postala i uspješan posrednik u sklapanju bilateralnih sporazuma.⁵⁸ Povrh toga, rezultati ekonomskih mjera štednje, koje su uključivale isplate ne prevelikih plaća i ograničenu javnu potrošnju, a koje su nizozemske Vlade primjenjivale od ranih 1980-ih, bili su vidljivi u drugoj polovici 1990-ih, pa je time tzv. nizozemski „polder model“, koji je uključivao suradnju između Vlade, sindikata i poslodavaca, koji su zajednički donosili odluke koje se tiču gospodarstva, tržišta rada i socijalnih pitanja, postao vrlo popularan model; a i sam rezultat tog modela pokazao se uspješnim, zato što je Nizozemska istovremeno ostvarila gospodarski rast i društvenu stabilnost te ekonomski gledano, postala jedna od najperspektivnijih europskih država.⁵⁹

Jedan od najvećih poticaja za nizozemsku angažiranost već u ranim sukobima na području Jugoslavije 1991. godine zasigurno je njena uloga u Europskoj zajednici, zato što je Nizozemska 1. srpnja 1991. godine preuzela predsjedanje Europskom zajednicom, čime je i utjecaj nizozemske vanjske politike bio snažniji u tom razdoblju.⁶⁰ Pojedini strani dužnosnici nizozemsku upletenost u Srebrenici opravdavaju upravo njenim predsjedanjem 1991. godine: „*strong Dutch Presidency that made things happen*“.⁶¹ Povrh toga, Both navodi kako su „nizozemski institucionalni interesi vezani uz europsku integraciju funkcionirali kao pravi steznik nizozemske jugoslavenske politike, držeći pod kontrolom sve potencijalne tendencije napuštanja europskog mainstrea.“⁶²

6. Slanje nizozemske postrojbe *Dutchbat III* u Srebrenicu i pitanje odgovornosti

Prva nizozemska postrojba koja je preuzela zadatak u Srebrenici/Potočarima (nadalje ću pisati samo Srebrenica, iako obuhvaća i prostor Potočara) i zamijenila kanadski kontingent bila je bojna *Dutchbat I* (kratica za: „nizozemski bataljun 1“).⁶³ Svi članovi bili su nizozemske nacionalnosti, a nizozemska postrojba nije djelovala pod nizozemskom zastavom, već je za vrijeme trajanja mirovne misije bila pod vodstvom UN-a.⁶⁴ U ožujku 1994. godine prve su jedinice ušle na prostor Srebrenice,⁶⁵ a planirana rotacija snaga bila je svakih šest mjeseci. Tako

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid, 33,40,136.

⁶¹ Ibid, 33.

⁶² Ibid, 40/41.

⁶³ Ibid, 144.

⁶⁴ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 22.; Otto Spijkers, „Staatsaansprakelijkheid voor Srebrenica,“ *Overheid En Aansprakelijkheid*, 2014: 31,33.

⁶⁵ <https://dutchbat1.com/exhibitions/> (posjet: 24.5.2023).

je prvu bojnu *Dutchbat I* zamijenila bojna *Dutchbat II*, a nju je 18.1.1995. zamijenila bojna *Dutchbat III* koja je imala mandat prilikom srebreničke tragedije u srpnju 1995. godine.⁶⁶

Kako je uopće došlo do toga da se nizozemska vojska našla u Srebrenici? Kako UN ne raspolaže vlastitom vojskom, davanje mandata predstavlja kompliciran i dugotrajan proces donošenja odluka koje predstoje svakom poslanju na mirovnu misiju.⁶⁷ Glavni tajnik UN-a⁶⁸ prvo priprema prijedloge za mirovnu misiju i konzultira se s državama članicama. Zatim Vijeće sigurnosti, koje se sastoji od 15 članica, odlučuje o misiji i mandatu, odnosno o cilju, te o ovlastima i sredstvima kojima će mirovna misija raspolagati.⁶⁹ Mandat se najčešće uspostavlja jednom od rezolucija Vijeća sigurnosti i predstavlja jedinu pravnu osnovicu za misiju, „zato što sama Povelja UN-a ne sadrži odredbe o održavanju mira“, te je zbog toga bitno da se mandat jasno definira.⁷⁰ Kako bi mandat stupio na snagu, Vijeće sigurnosti mora izglasati odluku s barem 9 glasova za i nijednim glasom protiv prijedloga.⁷¹ Nakon izglasavanja mandata, *Committee on Peacekeeping Operations*, odbor koji je 1965. godine osnovala Opća skupština UN-a, određuje proračun i raspodjelu novčanih sredstava za mirovnu misiju.⁷² U idućem koraku nacionalne Vlade odlučuju žele li sudjelovati u misiji. Nakon toga, ako pristanu, odlučuje se na koji način će sudjelovati u misiji, a to obično, za početak, čine neformalnom korespondencijom Tajništva UN-a i veleposlanika država članica stacioniranih u New Yorku; tek kada je sigurno da pojedina država može dati određenu ponudu za misiju, glavni tajnik upućuje službeni zahtjev.⁷³ Čak i ako je Vijeće sigurnosti izglasalo mirovnu operaciju, odgovor na pitanje hoće li se ona provesti ovisi o činjenici hoće li glavni tajnik uspjati sakupiti dovoljno vojnika iz država članica koje će biti spremne za sudjelovanje u misiji.⁷⁴ Kada se odluči o mirovnoj misiji UN-a, glavni tajnik izabire zapovjednika koji će voditi misiju, odnosno operaciju, na terenu.⁷⁵ Prema NIOD-ovu izvještaju ovakvo sporo i neefikasno donošenje i provođenje odluka „čini UN manje prikladnim za upravljanje akutnim krizama“,⁷⁶ a u istom je

⁶⁶ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 44.

⁶⁷ Blom, J.C.H., P. Romijn i Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, *Srebrenica, een 'veilig' gebied: reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Area*, 492.; Christopher Bennett, „De geleerde lessen,” *Navo Kroniek*, ljeto 2001.

⁶⁸ Glavnog tajnika Tajništva UN-a izabire Opća skupština i Vijeće sigurnosti, a od 1992. do 1996. godine funkciju glavnog tajnika UN-a obnašao je Butros Butros-Gali iz Egipta. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9062>, posjet: 29.5.2023).

⁶⁹ Blom, J.C.H., P. Romijn i Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, *Srebrenica, een 'veilig' gebied: reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Area*, 492.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

navedeno kako su „vojni savjeti glavnog tajnika početkom 1990-ih bili slabo razvijeni“, a *Military Staff Committee*, čiji je osnutak predviđen u UN-ovoj Povelji, nikada nije za stvarno zaživio, čime Nizozemci, već u samom uvodu NIOD-ova izvještaja iz 2002. godine, donekle upućuju na odgovornost UN-a za ono što se dogodilo tijekom ljeta 1995. godine.

Kao što je već u prethodnom odlomku navedeno da Vlade država članica odlučuju o sudjelovanju svojih vojnih postrojbi u mirovnim misijama, tako je i nizozemska vlada 1992. odlučivala o istom pitanju. Međunarodne UNPROFOR-ove jedinice (3 700 vojnika) bile su i prije srebreničke misije raspoređene diljem BiH, no šticeenje zaštićenih zona predstavljalo je povelik zalogaj za UN. Za taj je zadatak, kako je 14.6.1993. izvijestio glavni tajnik UN-a, bilo potrebno osigurati dodatnu brojku od 34 000 međunarodnih vojnika koji bi pomogli da zaraćene strane uistinu poštuju pojam šticeene zone.⁷⁷ No, ta brojka međunarodnih vojnika, spremnih za misiju, nije bila raspoloživa.⁷⁸ Na taj nedostatak ljudstva bilo je upozoreno, pa se zbog toga prešlo na pojam tzv. „lake opcije“ u kojoj se broj dodatnih potrebnih snaga s neraspoložive 34 000 smanjio na 7 600, a to je ustanovljeno *Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 844*, a istu je potvrdilo Vijeće sigurnosti UN-a.⁷⁹ No ni ta kvota nije se uspjela ispuniti, pa se početkom srpnja 1993. godine u zaštićenim zonama nalazilo 7 400 vojnika, umjesto predviđenih 11 300.⁸⁰ To se može uzeti kao kamen temeljac uzroka pada Srebrenice, jer se išlo u provedbu plana za koji nije bilo raspoloživih sredstava, odnosno ljudstva. Glavni tajnik UN-a izvijestio je kako će zračna potpora nadomjestiti nedostatak ljudstva u slučaju konflikta ili eskalacije sukoba u zaštićenim zonama. Pri tome je naglašeno kako ova opcija ne garantira potpunu zaštitu zaštićenih zona i osim što se oslanja na zračnu potporu, oslanja se i na suglasnost i suradnju zaraćenih strana.⁸¹ No i to je sve utvrđeno samo u teoriji, a ne u praksi. Upravo za sudjelovanje u misiji takvog oblika prijavila se Nizozemska nakon unutarpolitičkih rasprava.

Rasprave o ratu u BiH i o poslanju nizozemskih jedinica u BiH vodile su se već 9.3.1993. u *Tweede Kameru* (Predstavnički dom, odnosno Donji dom Nizozemskog parlamenta – izvršna vlast), u razdoblju kada je Vladu formirala koalicija CDA i PvdA.⁸² Tada se činilo kao da će sukobljene strane u ratu potpisati Vance-Owenov mirovni plan kroz dva do tri tjedna.⁸³

⁷⁷ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 25.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 25. ; Both, „From Indifference to Entrapment“, 19.

⁸⁰ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 25.

⁸¹ Ibid.

⁸² Drea Berghorts, „'Een Eervolle, Niet Eenvoudige, Maar Uitvoerbare Opdracht' De Uitzending van Dutchbat Naar Srebrenica,“ *Atlantisch Perspectief* 20, no. 2 (1996): 8.

⁸³ Ibid.

Mišljenja u kojem obliku Nizozemska treba dati svoj doprinos u očuvanju provedbe tog mirovnog plana i očuvanju mira od samog početka su se razlikovala kod članova parlamenta, pa su tako pojedinci, primjerice član parlamenta De Hoop Scheffer iz redova CDA, zagovarali bojnu oklopnog ili mornaričkog pješastva ili zračnih snaga, Frans Weisglas iz VVD-a želio je povući bojnu mornaričkog pješastva iz Kambodže i poslati ju u BiH, dok su A.B.M. Ton Frinking iz CDA i Maarten van Traa kod ministra obrane Relusa ter Beeka (PvdA) zagovarali sastavljanje mehanizirane pješačke bojne.⁸⁴ I ministar vanjskih poslova Pieter Kooijmans, koji je stupio na dužnost u siječnju 1993., pokazao je spremnost stavivši postrojbe na raspolaganje, kako bi se mogao održati mirovni ugovor za vrijeme trajanja mandata premijera Lubbersa.⁸⁵ Nakon mjesec dana pregovori između suprotstavljenih strana oko Vance-Owenovog mirovnog plana su propali, pa je propala i mogućnost slanja jedinica.⁸⁶ U medijima se počelo provlačiti pitanje može li Nizozemska u tom trenutku nešto učiniti i kako može pomoći.⁸⁷ Rat se na području BiH u tom trenutku ponovno zaoštrio, a prizori etničkog čišćenja na području istočne Bosne izazvali su bijes Zapada te se kod UN-a javila ideja o stvaranju tzv. zaštićenih zona.⁸⁸ I dok je ta ideja u svibnju 1993. bila u samom začetku, nizozemski ministar vanjskih poslova i ministar unutarnjih poslova održali su sastanak na tu temu.⁸⁹ Naime, Nizozemci nisu došli u Srebrenicu olako. Mjesecima se raspravljalo o odlasku nizozemskih snaga na ratom zahvaćen prostor. Nizozemci su htjeli aktivno sudjelovati u mirovnoj misiji, no nisu znali što točno očekivati. Njihovu odlasku prethodila je rasprava koja se vodila što u Vladi, što među ministrima i u parlamentu. Odlazak je prvotno podržavao ministar vanjskih poslova, dok je ministar obrane predlagao daljnja razmatranja. Zastupnici iz različitih stranaka (PvdA, VVD-a, Groen Links-a) izjasnili su se da je potrebno pripremiti zračno-jurišnu bojnu kako bi Nizozemska, u trenutku provedbe jednog od mirovnih ugovora, bila spremna ponuditi svoje postrojbe.⁹⁰ Ministar obrane Ter Beek ukazao je na doprinos koji su nizozemske jedinice već davale na području bivše Jugoslavije, ali i na drugim područjima svijeta, no da u tom trenutku ne može ponuditi dodatnu mehaniziranu pješačku bojnu, već, eventualno, samo logističku bojnu s oko 400 ljudi, bude li potrebe za time – to pak nije zadovoljavalo parlament.⁹¹ Dan nakon usvajanja spomenute *Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 824*, u kojoj je šest bosanskih

⁸⁴ Ibid, 8/9.

⁸⁵ Ibid, 9.

⁸⁶ Ibid, 9.

⁸⁷ Ibid, 9.

⁸⁸ Ibid, 9.

⁸⁹ Ibid, 9.

⁹⁰ Ibid, 9.

⁹¹ Berghorts, „'Een Eervolle, Niet Eenvoudige, Maar Uitvoerbare Opdracht' De Uitzending van Dutchbat Naar Srebrenica,” 9.; Both, „From Indifference to Entrapment“, 199.

enklava postalo zaštićenim zonama, nizozemski ministar vanjskih poslova Kooijmans (CDA) sastao se u Bonnu s njemačkim kolegom Christopherom.⁹² Unatoč tomu što mu je Nijemac sugerirao da nije pametno slati svoje vojnike u ugrožene gradove, koji su zaštićeni isključivo zračnom potporom, i nakon što je izrazio svoj skepticizam po pitanju toga, Kooijmansu je bilo primamljivo vjerovati da će SAD na kraju odlučiti podržati zaštićene zone, iako je sam američki predsjednik Clinton nekoliko dana prije toga izjavio kako ne bi pustio američke vojnike da idu u „streljanu“.⁹³ To su činjenice koje ukazuju na to da se od početka znalo da je Srebrenica vrlo sklizak teren. Također, u drugoj polovici svibnja nastao je parlamentarni pokret tzv. Van Traa-Van Vlijmen, predvođen upravo parlamentarnim zastupnicima Van Traaimom iz stranke PvdA i Van Vlijmenom iz stranke CDA, u kojem su zastupnici od Vlade i ministra obrane Ter Beeka zahtijevali da se pripremi zračno-jurišna bojna za slanje u BiH.⁹⁴ *Tweede Kamer* nije specificirao pod kojim će uvjetima biti raspoređene postrojbe, već je to odrađeno tek toliko da bi izgledalo da se nešto po tom pitanju odradilo, a to je i potvrđeno 2.7.1993. tijekom usmenog savjetovanja.⁹⁵ Zastupnik VVD-a Piet Blauw⁹⁶ sugerirao je da neko područje proglasiti zaštićenim baš i nema smisla, ako se ono uistinu ne može zaštititi, no smatrao je da to ne isključuje mogućnost nizozemskog doprinosa tim zaštićenim zonama.⁹⁷ Iz toga se dalo naslutiti kako su i prije slanja nizozemske jedinice u Srebrenicu, postojali pojedinci koji su bili svjesni kako slanje snaga nije sigurno i ne jamči sigurnost, no na takve se većina oglušila. Tako je Nizozemska 22.6.1993., na summitu Europskog vijeća u Kopenhagenu, obećala logističku bojnu „kao potporu politici zaštićenih zona Vijeća sigurnosti“ i može se smatrati da se tog dana međunarodno obvezala.⁹⁸ Nakon toga je došlo do daljnjih previranja jer je nizozemsko Ministarstvo obrane informirano da će nizozemska logistička bojna na svojoj misiji biti zadužena za održavanje bivše istočnonjemačke opreme koju će koristiti pakistanska bojna UNPROFOR-a (10.8.1993.), što je bilo ponižavajuće za Nizozemce, a shvativši da nema dovoljno raspoloživih vojnika za popunu logističke bojne, nizozemskom je ministru obrane

⁹² Both, „From Indifference to Entrapment“, 18,193.

⁹³ Ibid, 193.

⁹⁴ Both, „From Indifference to Entrapment“, 18,191.; Berghorts, „'Een Eervolle, Niet Eenvoudige, Maar Uitvoerbare Opdracht' De Uitzending van Dutchbat Naar Srebrenica,” 9.; <https://www.trouw.nl/nieuws/oud-minister-kent-geen-twijfel~b835ad1f/> (posjet 18.6.2023).

⁹⁵ Berghorts, „'Een Eervolle, Niet Eenvoudige, Maar Uitvoerbare Opdracht' De Uitzending van Dutchbat Naar Srebrenica,” 9.

⁹⁶ https://www.parlement.com/id/vg09llmoaazx/p_m_piet_blauw (posjet 19.6.2023).

⁹⁷ Berghorts, „'Een Eervolle, Niet Eenvoudige, Maar Uitvoerbare Opdracht' De Uitzending van Dutchbat Naar Srebrenica,” 9.

⁹⁸ Both, „From Indifference to Entrapment“, 18,181.

sugerirano (nakon što se vratio s godišnjeg odmora)⁹⁹ da pokuša pronaći izlaz iz situacije zamjenom logističke bojne zračnom: „*The ‘switch’ was formally proposed to Ter Beek by senior military and civilian advisers on August 17, 1993. ... The paper proposed that the solution to these problems was to replace the tailor made logistical unit with an airmobile battalion and its own logistical support unit.*“¹⁰⁰ Istovremeno, na međunarodnoj političkoj sceni, čekao se idući potez Nizozemske koja je svoj prestiž stavila na kocku, jer se upravo na summitu u Kopenhagenu obvezala. Kako bi riješio problem, ministru Ter Beeku dan je sljedeći savjet: „*Against this background we suggest you combine the offer of a logistical unit and the Dutch option of deployment of the first airmobile battalion into a new, larger Dutch offer: an airmobile battalion with its own logistical component, totalling ninehundred to thousand men. Such a battalion, equipped with YPRs [armoured vehicles] can be ready for deployment early 1994.*“¹⁰¹ Tako je Nizozemska nakon unutarnjih pregovora odlučila staviti na raspolaganje ojačanu pješačku bojnu zračno-jurišne brigade.¹⁰² Autor Both smatra da upravo takva zamjena ukazuje na to da je Nizozemska naslutila da će biti poslana na područje zaštićene zone.¹⁰³ Tada se shvatilo da je i za to nedostajalo ljudstva, odnosno da je puno funkcija ostalo nepopunjeno. Nakon što je Vance-Owenov mirovni plan propao, bilo je govora o Owen-Stoltenbergovom mirovnom planu. Kako je Nizozemska zajedno s Njemačkom prvotno bila protiv tog mirovnog plana, čime je narušeno do tada zajedničko mišljenje Europe po tom pitanju, nizozemskog ministra vanjskih poslova Kooijmansa i njemačkog ministra vanjskih poslova Kinkela 25.8.1993. posjetili su predstavnici Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji – MKBJ (službeni naziv: *International Conference on the Former Yugoslavia*, akronim ICFY)¹⁰⁴ kopredsjednik Lord Owen i dopredsjednik Nadzornog odbora MKBJ-a Thorvald Stoltenberg, koji su mandat dobili od Europske ekonomske zajednice¹⁰⁵ (preteča Europske unije, odnosno zajednice, prije stupanja Ugovora iz Maastrichta na snagu u studenom 1993. godine).¹⁰⁶ Kooijmansu je predloženo da tijekom sastanka naglasi kako nizozemska vlada također snosi zajedničku odgovornost za europske odluke, a time i za krajnji rezultat Owenovih i

⁹⁹ Godišnji odmori tijekom ljetnih mjeseci počinju se provlačiti kao problem za vrijeme trajanja ove misije, koliko god banalno to zvučalo. Ispostavlja se da i u strukturi UN-a djelatnici tijekom srpnja 1995. uzimaju godišnji odmor, što je utjecalo na funkcioniranje i donošenje odluka unutar strukture.

¹⁰⁰ Both, „From Indifference to Entrapment“, 202.

¹⁰¹ Ibid, 203.

¹⁰² Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 25.

¹⁰³ Both, „From Indifference to Entrapment“, 203.

¹⁰⁴ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39851> (posjet 5.7.2023).

¹⁰⁵ https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_24039.htm?selectedLocale=en (posjet: 5.7.2023).

¹⁰⁶ <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hr/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty> (posjet: 15.7.2023).

Stoltenbergovih pregovora.¹⁰⁷ Nakon sastanka, nizozemsko Ministarstvo vanjskih poslova bilo je suočeno s realnošću te je bilo prisiljeno priznati kako se bolji dogovor od tog predloženog mirovnog plana, u tom trenutku, ne može postići, zbog vojne nadmoći Srba u danom trenutku.¹⁰⁸ Iako je ministar vanjskih poslova Kooijmans i dalje propitkivao predloženi mirovni plan i bio podosta skeptičan prema „jugoslavenskoj krizi“, nizozemska se politika usredotočila na potrebu za „poštenim i održivim rješenjem“, što je predstavljalo dovoljno široku i međunarodno prihvaćenu definiciju koja je omogućila da pregovori idu u različitim smjerovima.¹⁰⁹ Owen-Stoltenbergov mirovni plan bio je još samo jedan u nizu neuspješnih pregovora i nije se realizirao. Odbila ga je bošnjačka strana, koju je podržao SAD, jer bi njime došlo do teritorijalnih gubitaka na štetu iste. Kasnije su ministri obrane Relus Ter Beek i Voorhoeve lamentirali kako tijekom trajanja njihovih mandata, a za vrijeme trajanja „jugoslavenske krize“ (1990. - 1995.), u nizozemskoj politici nije bilo detaljnih diskusija Vlade na tu temu, već da je Ministarstvo vanjskih poslova imalo relativnu autonomiju pri donošenju odluka.¹¹⁰ Tako je Ministarstvo vanjskih poslova, nakon propalog Owen-Stoltenbergovog plana, podržalo Akcijski plan EU-a 1993. godine, koji je bio pokrenut na inicijativu Njemačke i Francuske tijekom belgijskog predsjedanja EU-om.¹¹¹ Kooijmans je podržavanje tog plana smatrao boljom opcijom od prestanka nizozemske potpore, a uz to je još uvijek tražio američku potporu.¹¹² U više navrata pokušalo se dobiti američku podršku za novi plan, pa se tako nizozemski ministar obrane Relus Ter Beek sastao sa svojim američkim kolegom 9.12.1993. tijekom NATO-ova Odbora za obrambeno planiranje na kojem su se susreli svi ministri obrane članica NATO-a.¹¹³ Naime, da bi pristali na potpisivanje Akcijskog plana EU-a, a bošnjačka strana tražila je garanciju NATO-a, što je u principu značilo garanciju SAD-a; SAD se nije obvezao te je smatrao da je garancija Vijeća sigurnosti prikladnija, jer su se pregovori odvijali pod okriljem UN-a.¹¹⁴ Tijekom sastanka nizozemski ministar je izjavio kako je njihova involviranost u operaciju zaštićenih zona samo privremena te su se nadali kako će uskoro doći do nekog rješenja po tom pitanju. Zaštićene zone bile su veliko pitanje u sklopu mirovnih

¹⁰⁷ Both, „From Indifference to Entrapment“, 164.

¹⁰⁸ Ibid, 167.

¹⁰⁹ Ibid, 165.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid. 19,167/168.

¹¹² „Kooijmans told his colleagues that it was with a heavy heart that he had to accept that the London principles could no longer guide international diplomacy. He acknowledged that they had ‘disappeared from sight’ and that it would make the plan ‘schizophrenic’ if they were to be included in the package.“ (Both, „From Indifference to Entrapment“, 169.)

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid, 169/170.

planova i zato bošnjačka strana nije htjela „prodati“ te teritorije u zamjenu za druga područja. Budući da je postojala velika želja za uspjehom u provedbi Akcijskog plana EU-a, u pitanje se dovelo daljnje postojanje zaštićenih zona, što je bilo motivirano osjećajem da su zaštićene zone prepreka miru, ali i nagovještajima bošnjačke vlade da su potencijalno spremni razgovarati o teritorijalnom kompromisu.¹¹⁵ Kooijmans i zapadni partneri shvatili su da zaštićene zone, što duže opstaju, postaju „anomalija“ te da se rješenje za njih mora uvrstiti u mirovni plan, a upravo je Nizozemska bila ta koja je pokrenula to pitanje u kontekstu europske političke suradnje.¹¹⁶ Tim činom Nizozemska je zaradila titulu „bošnjačkog prijatelja i najbitnijeg partnera u EU-u“ – tako je u studenom 1993. izjavio bošnjački premijer Haris Silajdžić.¹¹⁷ Kooijmans je upitao istog premijera bi li bošnjačka vlada bila spremna zamijeniti teritorij enklava u istočnoj Bosni za područje oko Sarajeva, na što je ovaj odgovorio da teško, ali da nije posve isključena mogućnost; no kada bi i došlo do takvog zakulisnog dogovora između bošnjačke vlade i zapadnih partnera, tko bi se javno usudio priznati takav moralni neuspjeh.¹¹⁸

Upravo u studenom 1993. postalo je jasno da će Nizozemci biti poslani za nadgledanje provođenja mira u BiH, štoviše za zaštitu zaštićene zone Srebrenice.¹¹⁹ I tada je bilo pojedinaca koji su bili svjesni da to nije bila dobra odluka. Isti zastupnik, Van Traa iz PvdA, koji je u svibnju iste godine zagovarao nizozemsku upletenost i poveo parlamentarni pokret za slanje nizozemskih jedinica u Bosnu, u studenom je smatrao da ima pravo staviti upitnik na tu odluku, a, primjerice, De Kok iz CDA prepoznao je da je entuzijazam *Tweede Kamera* bio preuranjen.¹²⁰ Vojnom vrhu na čelu s državnim zapovjednikom kopnenih snaga generalom-pukovnikom Couzyjem i zapovjednikom Odbora za obranu generalom Van der Vlisom također je bilo jasno da nije lako uspostaviti mir u BiH, pa čak i ako će se zaraćene strane složiti oko mirovnog ugovora, stoga su na uspostavljanje mira gledali s dozom skepse.¹²¹ Kada je politički pritisak porastao na ministra obrane i kada su vojni argumenti protiv odlaska u enklave odzvanjali s manje odjeka, obojica generala zatražili su pažnju javnosti poslavši upozorenja *Tweede Kameru* - gen. Couzy bezuspješno je vodio neslužbene razgovore s različiti članovima parlamenta u kojima je upozoravao da je opasno slati snage bez jasno određenog političkog mandata, a gen. Van der Vlis nije mogao zamisliti kako je moguće zaštititi zaštićene zone s

¹¹⁵ Ibid, 170.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid, 171.

¹¹⁹ Berghorts, „Een Eervolle, Niet Eenvoudige, Maar Uitvoerbare Opdracht' De Uitzending van Dutchbat Naar Srebrenica,” 9.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Ibid, 10.

tako malo ljudstva unutar jedinice, pa je smatrao da se takvim činom potpuno predaju na milost i nemilost zaraćenih strana i ovisе o njihovoj dobroj volji, no za njihove argumente nije bilo mjesta u debati, koja je tada započela u parlamentu.¹²² Već na ljeto 1993. ni vojni vrh više se nije protivio slanju, a slanje zračno-jurišne brigade činilo se sve primamljivijim. Vojni vrh je promijenio mišljenje kako bi mogao pokazati svoju moć i upotrijebiti misiju u Srebrenici za nabavku nove ratne opreme i pohvaliti se novom zračno-jurišnom brigadom.¹²³

7.9.1993. ministar Ter Beek na sastanku s UN-ovim glavnim tajnikom Butros-Ghalijem u New Yorku formalno se obvezao staviti na raspolaganje bojnu zračno-jurišne brigade.¹²⁴ Ministar Ter Beek i zapovjednik kopnenih snaga general-pukovnik Couzy već su 9.11. u Zagrebu sa zapovjednicima UNPROFOR-a raspravljali o mogućnostima raspoređivanja zračno-jurišne bojne.¹²⁵ Članovi parlamenta slagali su se s namjerama vlade pa je *Tweede Kamer*, u suglasju s Ministarstvom vanjskih poslova i Ministarstvom obrane, 16.11.1993. dao odobrenje odluci nizozemskog Vijeća ministara da pošalju nizozemske snage u Srebrenicu.¹²⁶ Tim činom Nizozemska je preuzela odgovornost u Europi. U prosincu iste godine saznali su da će jedinice biti poslane upravo u Srebrenicu.

Prešavši s opcije od potrebnih 34 000 vojnika na tzv. „laku opciju“ od samo 7600 vojnika, zapravo je već od samog početka, na neki način, upitna odgovornost UN-a, a posebice od trenutka kad je u izvještaju glavnog tajnika UN-a, koje datira od 14.6.1993., upozoreno na nedostatak ljudstva, kako bi se mogla izvršiti misija, pa ga se zračnom potporom odlučilo nadomjestiti.¹²⁷

6.1. Ustroj i zapovjedništvo *Dutchbata III*

Struktura zapovjedništva UN-a sastojala se od sjedišta UNPF-a (*United Nations Peace Forces*) u Zagrebu na čelu s generalom pukovnikom Francuzom Bernardom Janvierom, podređenim sjedištem UNPROFOR-a (*United Nations Protection Force*) u Sarajevu na čelu s generalom pukovnikom Britancem Rupertom Smithom, njemu podređenim sjedištem *Sektora sjeveroistok* u Tuzli na čelu s brigadnim generalom Norvežaninom Hagrupom Hauklandom i, na dnu ljestvice, od nizozemskog vojnog doprinosa UNPROFOR-u koji se sastojao od jedne

¹²² Ibid, 10/11.

¹²³ Both, „From Indifference to Entrapment“, 216; Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma“, 121.

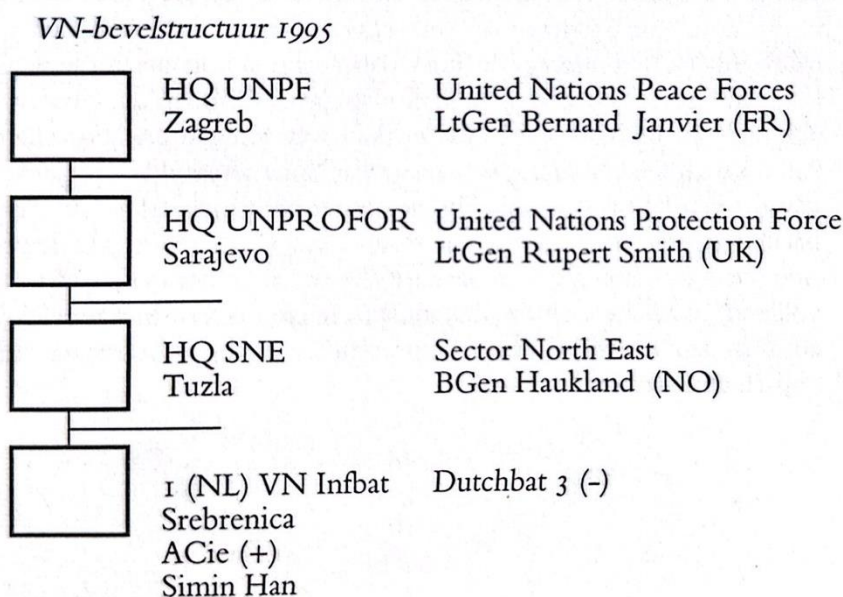
¹²⁴ Both, „From Indifference to Entrapment“, 19.; Paul Moeyes, *De sterke arm, de zachte hand* (Amsterdam: De Arbeiderspers, 2011).

¹²⁵ Both, „From Indifference to Entrapment“, 19.

¹²⁶ Berghorts, „'Een Eervolle, Niet Eenvoudige, Maar Uitvoerbare Opdracht' De Uitzending van Dutchbat Naar Srebrenica,“ 9-11.

¹²⁷ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 25.

bojne zračno-jurišne brigade s vlastitom logističkom komponentom (ojačana pješačka bojna 11. zračno-jurišne brigade), u kojoj se osoblje trebalo izmjenjivati svakih šest mjeseci.¹²⁸

Slika 2, UN-ova struktura zapovjedništva; izvor: Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 25.

Postrojbe su prolazile obuku u periodu od tri mjeseca, a početkom 1994. prva jedinica (*Dutchbat I*) bila je spremna za odlazak.¹²⁹ Naoružanje kojim je jedinica raspolagala prikupljeno je od prethodne bojne (43. oklopnog pješaštva) u Nizozemskoj: oklopna vozila na gusjenicama tipa YPR¹³⁰ od kojih su neka bila opremljena topom od 25mm i ostale razne vrste vozila, minobacači kalibra 120mm, protutenkovski top TOW, strojnice i malokalibarsko oružje, priključna oprema, prikolice, motorna vozila, motocikli, tegljači i vučna vozila.¹³¹ Od siječnja 1995. do srpnja iste godine funkciju mirotvoraca obnašala je pješačka bojna *Dutchbat III* na čelu s pukovnikom Thomom Karremansom koji je odgovarao zapovjedništvu UN-a u Zagrebu.¹³² Ono čime je *Dutchbat III* početkom 1995. trebao raspolagati znatno se razlikovalo od onog što ih je od naoružanja dočekalo: oklopna vozila na gusjenicama tipa YPR, ali s teškom strojnicom 12.7mm umjesto topa od 25mm (kojima će upravljati za to neobučeni vojnici

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Berghorts, „Een Eervolle, Niet Eenvoudige, Maar Uitvoerbare Opdracht' De Uitzending van Dutchbat Naar Srebrenica,” 11.

¹³⁰ YPR borbeno oklopno je vozilo pješaštva – BVP. (<http://docplayer.nl/14747968-Technische-gegevens-ypr-765-prco.html>, posjet 16.7.2023).

¹³¹ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 31.

¹³² Venema, „Vraaggesprek Met Generaal De Vogel,” 4.

zračno-jurišne brigade), minobacači kalibra 81mm umjesto 120mm, bez svih protutenkovskih topova TOW, a nije bilo, kako se navodi, ni „superiornih“ tenkova Leopard 2.¹³³

Overzicht materieel Dutchbat 3

Soort	Aantal	Soort	Aantal
Mercedes Benz	60	TOW	6
Vrachtauto 4-t	80	Mortier 81mm	6
YPR mitr .50	34	DRAGON	18
YPR Ambulance	3		
Gewondenvoertuig	3		

Slika 3. Pregled naoružanja kojim je raspolagala jedinica *Dutchbat III* kada je stupila na dužnost; izvor: Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 32.

Slijedi objašnjenje ustroja komponenti bojne jedinice pukovnika Karremansa. Tri pješačke bojne tvore glavni dio zračno-jurišne brigade. Brigada se sastoji od zapovjedništva brigade, inženjerskog voda, sanitetskog voda, mehaničke satnije i logističke satnije. Pri poslanju bojne u Srebrenicu uz nju je poslana trećina svega nabrojanog, čime je ona slovila za ojačanu bojnu. Pješačka bojna zračno-jurišne brigade sastoji se od četiri satnije i broji oko 550 vojnika. Kao što je navedeno, ona sama ne sadrži komponente za borbenu potporu (inženjerstvo i vatrenu potporu) ni logističke postrojbe poput medicinskog tima ni satnije za popravke ili opskrbu, pa se tako prilikom operativne misije ti dijelovi nadodaju pješačkoj bojni. Sve te jedinice, zajedno s bojnima, slijede istu vrstu obuke tijekom priprema za operaciju kojoj su dodijeljeni i, uključujući njih, broj ljudstva se s 550 povećava na 720.

Bojna se sastoji od tri pješačke satnije: A (*Alfa*), B (*Bravo*) i C (*Charlie*) koje se pak sastoje od zapovjedništva satnije, tri pješačka voda, protutenkovskog voda i minobacačke skupine. Satnije broje oko 140 vojnika. Najmanja sastavnica je desetina, od kojih svaka ima specifičnu ulogu: pješaštvo, minobacači, izvidnica, protutenkovska, inženjerija itd. Svaka desetina sastoji se većinom od osam vojnika i njome upravlja zapovjednik desetine.

Desetina se nalazi u sastavu voda. Pješački vod uglavnom se sastoji od 30 vojnika pod vodstvom zapovjednika sa činom poručnika ili natporučnika koji je obrazovanje stekao

¹³³ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 31.; <http://docplayer.nl/24512487-Leopard-speciale-voertuigen-2.html> (posjet 16.7.2023).

pohađajući četverogodišnji program na nizozemskoj Kraljevskoj vojnoj akademiji ili dvogodišnji program u Centru za obuku časnika.

Nekoliko vodova čini satniju. Vrsta satnije ovisi o njenoj zadaći. Pješačka satnija sastoji se od 140 vojnika i njome upravlja zapovjednik satnije sa svojim zamjenikom i prvim dočasnikom satnije koji je tzv. majka satnije. Njih trojica čine trokut satnije i vode satniju.

Tri pješačke satnije zajedno sa zapovjednom satnijom tvore zračno-jurišnu bojnu. Njome upravlja zapovjednik bojne, a u postrojbji *Dutchbat III* to je bio pukovnik Thom Karremans.¹³⁴

Slika 4, Borbeno oklopno vozilo (BOV) UN-ove mirovne jedinice; izvor: <https://dutchbat1.com/exhibitions/Photo%20Dutchbat1>

7. Biografija generala Karremansa

Nizozemac Thom J. P. Karremans umirovljeni je brigadir, rođen 1948. godine u Apeldoornu, koji je djelovao u Srebrenici tijekom mirovne misije u ratu 1995. godine. Školovao se na nizozemskoj Kraljevskoj vojnoj akademiji, a prije funkcije glavnog zapovjednika na UNPROFOR-ovoj misiji u Srebrenici obnašao je različite međunarodne funkcije, uključujući službu u mirovnoj misiji UNIFIL u Libanonu 1979./1980., a tijekom 1980-ih bavio se pitanjem kontrole naoružanja u središnjem zapovjedništvu NATO-a (SHAPE - *Supreme Headquarters Allied Powers Europe*). Prvi put se susreo s ratom u Bosni i Hercegovini 1991. godine kao *liaison officer* u sklopu Odbora za promatranje Europske komisije, zatim je imenovan zapovjednikom pješačke bojne u nizozemskom Assenu, da bi 1994. godine postao zapovjednikom jedinice *Dutchbat III*. Ta funkcija obilježila je njegovu vojnu, ali i životnu priču jer je bio na čelu bojne tijekom genocida u Srebrenici. Zapovjednikom

¹³⁴ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 262.

bojne ne postaje se odmah već je potrebno znanje, iskustvo, doškolovanje, ocjene drugih i godine života, no prije toga osoba mora biti na funkciji zamjenika zapovjednika bojne.¹³⁵

Slika 5, Karremans s Mladićem nakon pada Srebrenice, u trenutku nastanka slike Karremans je izgovorio rečenicu po kojoj je ostao upamćen: „Don't shoot the piano player.“; izvor: <https://nos.nl/video/243583-mladic-koeioneert-overste-karremans-van-dutchbat>

Tijekom rata Karremans je bilježio zbivanja u zaštićenoj zoni, a ti zapisi nalaze se u šest bilježnica koje su podloga za memoare koje je objavio 1998. godine pod naslovom *Srebrenica, who cares? Een puzzel van werkelijkheid* (hrv. *Tko mari za Srebrenicu? Slagalica stvarnosti*). Napisani su poput dnevnika, a donose drukčiji pogled na događaje u Srebrenici od onoga koji je ostao u kolektivnom pamćenju, kako je i navedeno u predgovoru knjige.¹³⁶ Karremans zapise nije želio podijeliti s nizozemskim parlamentom, a ni s visokim međunarodnim sudom, ni s NIOD-om prije nego što je objavio svoju vlastitu knjigu.¹³⁷ Knjiga je podijeljena na četiri kronološke teme: *Priprema i okolnosti, Početak kraja, Povratak i pogled unatrag* te *Dodatak*. Posvećena je dvojici stradalih nizozemskih mirotvoraca te je korištena kao literatura unutar ovog diplomskog rada kako bi se dobila perspektiva osobe koja je bila na licu mjesta, a kako sam Karremans na početku svoje knjige kaže: „...a ne (priču) onu brojnih znalaca koji su vodili rat iz svojih ureda u Den Haagu, Bruxellesu ili New Yorku (1)“.¹³⁸ Nakon povratka u Nizozemsku suočio se s brojnim optužbama na svoj račun, jer je dio javnosti smatrao da je on odgovoran za sve što se odvijalo u Srebrenici. Unatoč fijasku promaknut je iz čina pukovnika

¹³⁵ Ibid., 260.

¹³⁶ Ibid, 7.

¹³⁷ <https://iwpr.net/global-voices/karremans-recalls-srebrenica-fall> (posjet 15.7.2023.)

¹³⁸ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 13.

u čin brigadira.¹³⁹ Svjedočio je na mnogim suđenjima te je iznio kako nije imao dovoljno potpore kada se misija odvijala - kako moralne, tako ni materijalne. Zbog brojnih prijetnji smrću koje je dobivao u Nizozemskoj nakon umirovljenja odlučio je sa suprugom preseliti u Španjolsku.¹⁴⁰

7.1. Karremansov pogled

Karremans navodi da u 30 godina svojeg profesionalnog iskustva nije doživio nijednu situaciju nalik onoj u Srebrenici, jer su u njoj vladali isključivo ekstremni uvjeti. Svjestan je da se liderstvo ne uči, već da se ono ima odmalena, ali iznosi da je neslužbeno sve odluke donosio nakon rasprava s bojnikom Frankenom.¹⁴¹ Bio je svjestan da je on glavni, ali zahvalan je Frankenu koji mu je bio velika podrška. On je razmotreno donosio odluke, no svjestan je, i poučen iskustvom, da je u pojedinim situacijama trebalo reagirati brzo i da je trebalo učiti iz iskustava drugih.¹⁴²

Delegacije nisu često posjećivale enklavu, a i oni koji jesu, davali su obećanja koja bi izbljedita putem do Nizozemske.¹⁴³ Karremans smatra da su politički i vojni proces odlučivanja razlog zašto je došlo do pada zaštićene zone. Vojna strategija UN-a od 1991. nadalje bila je nejasna.¹⁴⁴ On smatra da UN nije bio u stanju provesti UNPROFOR-ovu misiju i da je ona bila posve kaotična, sve do sklapanja Daytonskog sporazuma. Iako su nizozemske snage u Srebrenici, kao i britanske i ukrajinske jedinice u Goraždu i Žepi, tvorile manji udio UNPROFOR-a, zbog njihovog osjetljivog položaja trebalo je skrenuti više pažnje na njih, a dogodilo se baš suprotno - zanemarivali su ih i krivo su procijenili situaciju u Srebrenici.¹⁴⁵ UN je u jednom trenutku prestao voditi glavnu riječ u mirovnim pregovorima, pa se odgovornost prebacivala na sve strane.¹⁴⁶ Koncept zaštićene zone imao bi prema njegovu mišljenju smisla i uspjeha u ispunjenju cilja u kombinaciji sa snažno naoružanim IFOR-om (Implementation Force) i SFOR-om (Stabilizing Force).¹⁴⁷

¹³⁹ <https://www.trouw.nl/home/voorhoeve-wist-niet-van-promotie-overste-karremans~b1098dda/> (posjet 18.6.2023.)

¹⁴⁰ https://military-history.fandom.com/wiki/Thom_Karremans (posjet 7.5.2023); <https://military-history.fandom.com/wiki/Dutchbat> (posjet 7.5.2023).

¹⁴¹ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 63.

¹⁴² Ibid, 62.

¹⁴³ Ibid, 74.

¹⁴⁴ Ibid.

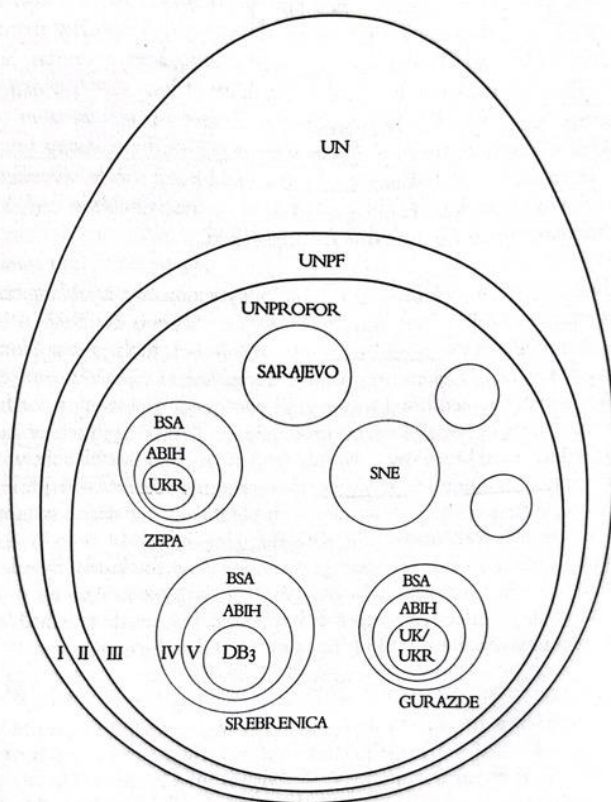
¹⁴⁵ Ibid, 114.

¹⁴⁶ Ibid, 75.

¹⁴⁷ Ibid.

Koji su uzroci pada, tj. nereagiranja strana? Karremans odgovara da se razlozi tomu nalaze daleko iznad njegove moći, koja je na razini zapovjednika bojne, a to su: nemoć, otpor, manipulacije, nedovoljno borbene i logističke potpore, negativno prenošenje vijesti nizozemskih medija, ograničena sloboda kretanja i djelovanja, manjak informacija i osjetljiva geografska pozicija, utjecaj s drugih bojišnica u BiH, utjecaj i posljedice mirovnih procesa te posljednje, ali ne i manje važno, komplicirana struktura pod kojom je djelovao *Dutchbat*.¹⁴⁸ Uz to nedostatak goriva i streljiva uzrokovali su, kako Karremans naziva, „blocking position“ za obranu grada Srebrenice.¹⁴⁹ No, kao glavnog krivca Karremans izdvaja Ratka Mladića.¹⁵⁰

Cirkels

Slika 6, Slikovni prikaz strukture UN-ove misije; izvor: Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 76.

7.2. Listopad - prosinac 1994. prema Karremansovim memoarima

Umirovljeni brigadir, tada pukovnik, Karremans vodio je dnevnik od dolaska do odlaska iz Srebrenice, bilježeći događaje koji su se svakodnevno odvijali. Zapisi počinju već 3.10.1994., prije dolaska u BiH, kada je Karremans preuzeo dužnost u vojarni *Johan Willem Friso* u

¹⁴⁸ Ibid, 76.

¹⁴⁹ Ibid, 103.

¹⁵⁰ Ibid, 96.

Assenu koja je bila matična baza jedinici.¹⁵¹ Prvi tjedan listopada bojna je započela s programom pripreme koji je trajao 11 tjedana, dok je Karremans sa zapovjednicima satnija i dijelom osoblja bio u izvidnici kod sestrinske bojne, 12. pješačke bojne u Srebrenici i Tuzli, s ciljem da na licu mjesta vidi kakva je situacija.¹⁵² Toj su jedinici u lipnju 1994. asistirali u završnoj vježbi *Noble Falcon* na njemačkom vježbalištu, u sklopu koje su simulirane razne situacije do kojih može doći u BiH.¹⁵³ On potvrđuje kako je vrlo poučno bilo promatrati kako se pripremala jedinica koja je prethodila njegovoj, kako su funkcionirali i kako je izgledao proces donošenja odluka među osobljem. Isto tako, nadao se da će se njegova jedinica jednako dobro pripremiti, no mislima mu je proteklo da nikad ne možeš biti u potpunosti spreman za nešto što nisi do tada i pod tim okolnostima radio, pa citira izreku vojnog vodstva SAD-a: „*Everything is training and simulation except war.*“¹⁵⁴ Te slutnje pokazale su se točnima u lipnju 1995. godine.

Karremans iznosi činjenicu kako je „okupljeno osoblje povezano poput rasutog pijeska koji se u razdoblju od tri mjeseca morao formirati u snažno jedinstvo“.¹⁵⁵ Svi vojnici nisu bili na jednakoj razini. Naime, pojedinci su se trebali podsjetiti kako se puca iz oružja, dok su drugi skroz otpali jer su bili neiskusni, pa nisu dovoljno brzo savladali gradivo.¹⁵⁶ Tijekom programa od 11 tjedana, Karremans navodi da još puno toga nije išlo prema planu: dok su neki vojnici otpadali, drugi su se naknadno priključivali, oprema se kvarila ili je kasnila, a procedure su se katkad mijenjale u zadnji trenutak. U vježbama su se simulirali mogući scenariji. Primjerice, u jednom od scenarija jedna od zaraćenih strana puca na patrolu *Dutchbata*, prilikom čega bude ozlijeđenih te se očekuje reakcija patrole, satnije i bojne – svi incidenti su se snimali te naknadno proučavali, zatim su se skupljali *After Action Reports* (AAR) koji su se još jednom evaluirali; ili bi se u drugom scenariju vodili pregovori sa sukobljenim stranama i civilnim i vojnim autoritetima u Srebrenici.¹⁵⁷ Karremans navodi kako su u uvježbanim scenarijima sudjelovali svi osim generala Ratka Mladića, koji će 1995. odigrati ključnu ulogu. Uz to je zanimljiv podatak kako se postrojba nije mogla usuglasiti hoće li na zadatku nositi crvene ili zelene beretke, pa je 24.11. izdan proglas kako će to ipak biti plave beretke, prema kojima je

¹⁵¹ Nizozemski vladar koji je vladao na prelasku iz 17. u 18. stoljeće. (Doedens, Anne, Yolande Kortlever i Liet Mulder. *Geschiedenis van Nederland. Het verhaal van prehistorie tot heden.* (Zutphen: Walburg Pers, 2015), 184.); Ujedno i naziv za najstariju nizozemsku pješačku pukovniju kojoj je 2020. godine nadodana titula princa. (<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2020-434.html>, posjet 16.7.2023.)

¹⁵² Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 32.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Ibid, 32,35.

¹⁵⁵ Ibid, 22.

¹⁵⁶ Ibid, 33.

¹⁵⁷ Ibid, 34.

postrojba dobila nadimak Plave beretke/kacige.¹⁵⁸ Pripreme je jedinica završila završnom vježbom *Noble Falcon*, na vježbalištu u Njemačkoj, s jednakim uspjehom kao i njihovi prethodnici.¹⁵⁹

7.3. Siječanj 1995. prema Karremansovim memoarima

Karremans na početku svojih memoara opisuje situaciju koja ih je zatekla na licu mjesta, odnosno u trenucima kada je njegova jedinica preuzela službu. Ukratko opisuje ustroj postrojbe, djelovanje pod UN-om, povijesne okolnosti, pojam „zaštićene zone“ i sl. Navodi kako je zadaća jedinice bila humanitarnog i vojnog karaktera, a on se svodio na održavanje postojećeg statusa quo, tako što su nadgledali usklađenost prekida vatre, odvratanje VRS-a od napada na enklavu, demilitarizaciju Armije BiH, nadziranje mjesta za prikupljanje oružja te održavanje kontakata s obje zaraćene strane i promicanje mirovnog procesa.¹⁶⁰

Teren enklave, koji je bio otprilike površine 12-14x50 km, pokrivalo je od 18.1.1995. zapovjedništvo *Dutchbata III*, i to s osam promatračnica¹⁶¹ Od veljače 1995. patrole između promatračnica mogle su ići jedino pješke i bile su izložene mogućem početku vatre, ali i opasnosti od mina.¹⁶² Od 1994. sloboda kretanja u Srebrenici bila je ograničena¹⁶³, a *Dutchbatu* su slobodno kretanje priječile obje strane.

Slika 7, UN-ova promatračnica; izvor: <https://dutchbat1.com/exhibitions/Photo%20Dutchbat1>

¹⁵⁸ Ibid, 33.

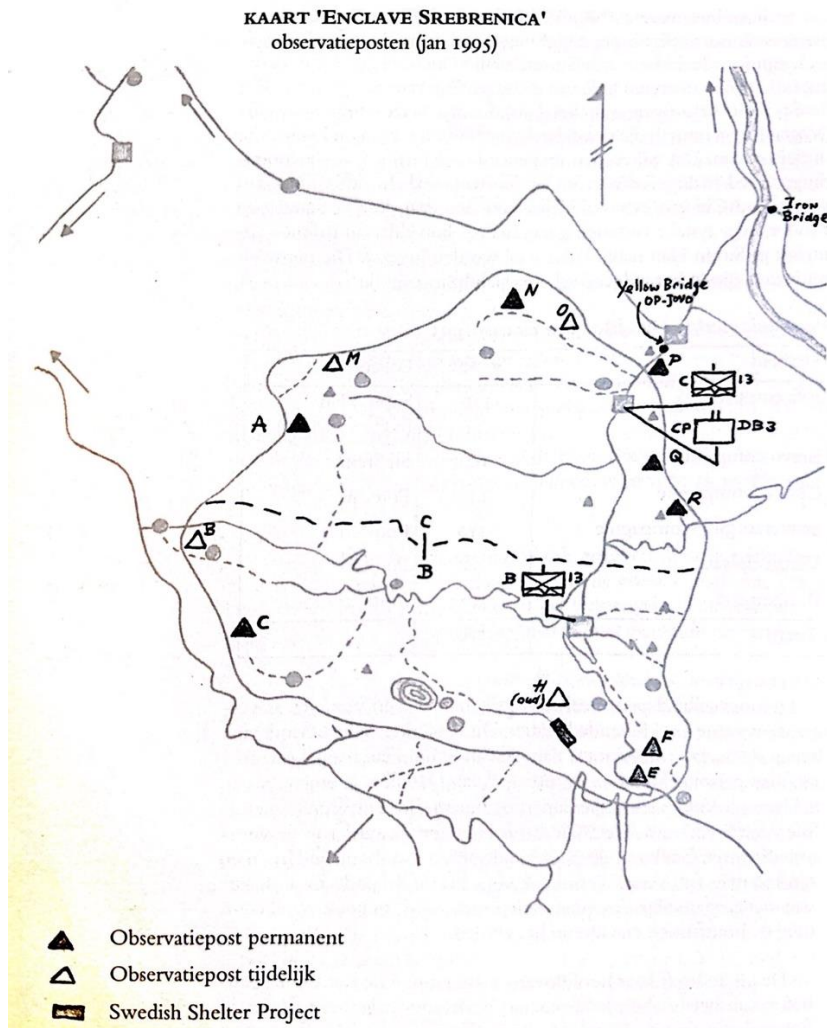
¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid, 28.

¹⁶¹ Ibid, 31.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ibid, 35.

Slika 8, Karta promatračnica na prostoru enklave; izvor: Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 30.

Dutchbat III došao je u vrijeme kada se u Srebrenici nalazilo 10 000 lokalnih bošnjačkih stanovnika i 30 000 bošnjačkih izbjeglica s minimalnim uvjetima života.¹⁶⁴ Oni su imali svoje privremene predstavnike vlasti, zato što je izabrana gradska vlast, zajedno sa svim utjecajnijim osobama, napustila grad već krajem 1992. i početkom 1993. godine.¹⁶⁵ Vojno vodstvo koje je upravljalo jedinicama Armije BiH sačinjavao je Naser Orić sjeverno od Srebrenice, u gradu je to bio Hakija Meholjić, a zapadno od Srebrenice Zulfo Tursunović; od ukupno 40 000 stanovnika 1993., njih 3000-4000 bili su dio jedinica Armije BiH.¹⁶⁶ Naser Orić, brigadir, uskoro se istaknuo u obrani Srebrenice jer je pokušao sinkronizirati djelovanje jedinica Armije BiH u okrugu Srebrenice, spajanjem snaga početkom 1994. u Komandu 8. operativne grupe „Srebrenica“ Armije BiH. Početkom 1995. Orićeva 8. operativna grupa postala je 28. divizija

¹⁶⁴ Ibid, 38.

¹⁶⁵ Ibid, 39.

¹⁶⁶ Ibid.

2. korpusa BiH, a nakon što je u travnju 1995. napustio područje Srebrenice, njegovu ulogu preuzeo je Ramiz Bećirović koji je bio spona između 28. divizije i uz to je redovito surađivao s *Dutchbatom III*.¹⁶⁷

Početak 1995. slabila je snaga VRS-a zbog nedostatka ljudstva, a sukladno tome, jačao je pritisak na zaštićene zone koje su smetale u srpskoj namjeri da smanji teritorij bojišnice.¹⁶⁸ Sve to ugrožavalo je dotadašnji status quo, a najugroženija je bila južna strana enklave.¹⁶⁹

Kada je *Dutchbat III* preuzeo dužnost, pojedine granice enklave već su bile problematične, jer su obje zaraćene strane htjele zauzeti prostor oko njih, i zbog toga je zamisao *Dutchbata* bila da preraspodjeli snage u promatračnicu-A; no VRS je zauzela novi položaj zbog kojega se Armija BiH osjećala ugroženo, pa iz tog razloga *Dutchbat* nikad nije uspio preraspodijeliti snage, a Armija BiH branila mu je pristup zapadno od grada tzv. „Bandera trokut“.¹⁷⁰ Armija BiH tražila je pristup kolektivno sakupljenom oružju, no *Dutchbat* je to, sukladno pravilima, tri puta odbio, te su im ovi uskratili mogućnost patroliranja u promatračnicu-A koja se nalazila na putu.¹⁷¹ Karremans je poslao protestnu notu vodstvu 8. OG, te je već u siječnju detektirao jedan od problema koji ga je sprječavao u obavljanju zadaća mirovne misije, zbog čega je zatražio potporu. I u okolici Tuzle snage Armije BiH počele su se jednako ponašati - blokirale su puteve i nisu puštale patrole UN-a u izvidnicu. Jedna od promatračnica u blizini Siminog Hana *Alfa* satnije, promatračnica-T2, danima je bila odsječena od ostatka. Netko od *Dutchbata* sugerirao je da treba početi odgovarati agresijom na takve događaje, no Karremans je podsjetio svoje vojnike da agresivni odgovori mogu biti kontraproduktivni i da mogu dovesti do eskalacije sukoba, te da su oni gosti u toj državi, a ne u osvajačkoj misiji. Isto tako, rekao je da se tijekom patroliranja moraju ponašati ljubazno prema lokalnom stanovništvu, koliko god im to katkad teško padalo.¹⁷² 26. siječnja *Dutchbat III* dobio je telefaks od nadređenih u Tuzli u kojemu je pisalo da ponovno uspostave kontrolu nad svim dijelovima unutar granica enklave, što je Karremansa jako iznenadilo, zato što se od UN-ove organizacije rijetko dobivaju jasne upute za određene zadatke.¹⁷³ 28. siječnja započinje nizozemska operacija ponovne uspostave kontrole nad promatračnicama koje se nalaze u prostoru „Banderinog trokuta“, a za izvedbu plana bila je čak osigurana i zračna potpora.¹⁷⁴

¹⁶⁷ Ibid, 40.

¹⁶⁸ Honig, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 16/17.

¹⁶⁹ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 40.

¹⁷⁰ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 44/45.; <http://srebrenica.sensecentar.org/assets/Uploads/sg-8-06-popovic-raspravno-bcs.pdf> 62, (posjet 14.8.2023).

¹⁷¹ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 45,273-279.

¹⁷² Ibid, 47.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid, 48.

Iako je zračna potpora UN-ovim jedinicama bila osigurana *Rezolucijom 836*, ipak je postala sporna od 25. svibnja 1995. Naime, tog su dana izvedeni zračni napadi te je bombardirana okolica Sarajeva, točnije Pale, u kojemu se nalazilo zapovjedništvo VRS-a, a pogođena su i skladišta streljiva. Nakon toga je VRS zatočila više od tri stotine promatrača i vojnika koji su sudjelovali u mirovnoj misiji.¹⁷⁵ Korištenje zračne sile bio je odgovor generala Smitha na srpsko otimanje oružja na UN-ovim mjestima prikupljanja, a kasnije su njime otvorili vatru na Sarajevo.¹⁷⁶ Međutim, ta talačka kriza izazvala je strah kod međunarodne zajednice i vlada, čije su se postrojbe nalazile u talačkoj krizi, tako da nije bilo daljnje želje za ponovnom primjenom zračnih sila.¹⁷⁷ Vjerojatno je to bio uzrok oklijevanja u korištenju zračne potpore prilikom pada Srebrenice koja je postala „zadnje utočište“¹⁷⁸, dok su se srpske snage time osigurale jer ih se neće moći zaustaviti ako napadnu Srebrenicu. Bila je to neslužbena odluka.¹⁷⁹

Patrole izviđačkog voda nizozemske bojne tog su dana, 28.1., krenule u izvršenje zadatka, a Ramiz Bećirović savjetovao je da ne ulaze na prostor „Banderinog trokuta“ jer su se okolnosti pogoršale, a on ne može garantirati kako će njegovi suborci Zulfo Tursunović i Naser Orić reagirati na to.¹⁸⁰ To što je Bećirović naslutio se i dogodilo, te su sve nizozemske patrole zarobljene (njih 99) na putu između promatračnice-A i C. Nisu ih htjeli pustiti iz razloga što su ih unaprijed upozorili na to. Isto tako, bili su razočarani UNPROFOR-om i njegovim nereagiranjem na srpske samoinicijativne promjene položaja oko enklave, te su zatražili sastanak s nadređenima.¹⁸¹ Hijerarhija pri pregovorima kod *Dutchbata* bila je sljedeća: 1. na pregovore odlazi ustrojbeni časnik za vezu bez obzira na prisutnost vojnog promatrača UNMO (United Nations Military Observer), 2. ako je potrebna veća težina pregovora ili se radi o logističkim stvarima ili stvarima vezanih uz humanitarnu pomoć, tada ide Karremansov zamjenik Franken, 3. ako se radi o doslovnim pregovorima oko operativnih pitanja, onda Karremans odlazi osobno.¹⁸² Jasno da su svi uvijek htjeli pregovarati s najvišim instancijama, no to u vojnim strukturama ne funkcionira na taj način. Otmica članova *Dutchbata* privukla je

¹⁷⁵ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 108., Honig, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 17.

¹⁷⁶ Honig, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 17.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ J.J.G. Van der Bruggen i Wichter ten Have, *De val van Srebrenica – Luchtsteun en voorkennis in nieuwe perspectief: verkenning door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies* (Amsterdam: Uitgeverij Boom, 2016), 97.

¹⁷⁹ Ibid, 134.

¹⁸⁰ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 49.

¹⁸¹ Ibid, 50.

¹⁸² Ibid, 52.

medijsku pozornost i *Komisije kućnog fronta*¹⁸³, pa je nakon pregovora Karremansa s bošnjačkim zapovjednicima, stigla naredba šefa bošnjačke vlade kojom je naredio njihovo puštanje. Do puštanja nije došlo odmah jer su se Bećirović, Orić i Tursunović nadmetali i htjeli su poslati poruku, pa su se tek četiri dana nakon zarobljavanja svi vojnici vratili u baze u Srebrenici i Potočarima. Obavljeni su „after action“ razgovori i evaluacija s njima. Zapovjednik Karremans prvi put je nakon dolaska shvatio da pregovori u kriznim situacijama nisu ekvivalentni onima koje su uvježbavali u završnoj vježbi *Noble Falcon* prije dolaska na teren. Isto tako, tu je shvatio, kako sam u memoarima kaže, da će brojne odluke morati donositi sam.¹⁸⁴

7.4. Veljača – svibanj 1995. prema Karremansovim memoarima

Talačka kriza s kraja siječnja 1995. bila je samo početak problema za *Dutchbat III*. Vremenski uvjeti poboljšali su se s dolaskom proljeća. Narednih mjeseci pregovori su postajali sve teži, a sredstava i direktne potpore, za nizozemske snage, bilo je sve manje. Nizozemci su mjesecima bili sustavno sprječavani u izvršavanju svoje misije. To je dokaz da misija može uspjeti samo kada se obje sukobljene strane slažu da budu prisutni i mirotvorci. Nizozemske snage mjesecima nisu mogle patrolirati u punom sastavu, konvoji s potrepštinama su zaustavljani, ali i zapovjedne strukture UN-a; nisu puštani unutar enklave, a i kad jesu, za to se često plaćao velik „porez“ srpskim snagama. U enklavi su nedostajale osnovne životne namirnice, a stanovništvo je ovisilo i vanjskoj pomoći.¹⁸⁵ Netom prije pada i nizozemski vojnici potrošili su sve svoje zalihe i poistovjetili su se s bošnjačkim stanovništvom. Objе sukobljene strane smatrale su *Dutchbat III* neprijateljem. Nemalo puta pucano je na njih pa su i dvojica nizozemskih vojnika stradala, što je predstavljalo ogroman skandal u povijesti mirovnih misija i to je ostalo u sjećanju Nizozemske.

U veljači se nije puno toga događalo.¹⁸⁶ 6.2. se Franken, Karremansova desna ruka, sastao se s Orićem, a 23.2. Karremans se sastao s njim, a 24.2. s predstavnikom VRS-a Nikolićem. Početkom veljače došao je i zapovjednik BH-komande i sastao se, kako je bilo zahtijevano, s Orićem, a razgovori su, prema Karremansovim navodima, protekli dobro. 6.3. nizozemsku bojnu posjetio je zapovjednik UNPROFOR-a iz Sarajeva Smith, a onda i princ Willem

¹⁸³ To je skupina ljudi iz domovine koja podržava osobu u misiji; može biti religijskog karaktera. (<https://www.gzb.nl/doe-mee-als-tfc>, posjet: 15.8.2023.)

¹⁸⁴ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 55.

¹⁸⁵ Ibid, 58.

¹⁸⁶ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 58.

Alexander.¹⁸⁷ Karremans je volio kada su zapovjednici viših postroja dolazili u Srebrenicu jer bi tada vidjeli u kakvim uvjetima su *Dutchbat III* i stanovništvo u enklavi. Tijekom veljače vojnici *Dutchbata III* uhodavaju se i navikavaju na situaciju, stvaraju rutinu, a dan se osim od vojnih aktivnosti sastojao i od treninga, dnevnog brifinga, obavljanja svog dijela posla, sportskih aktivnosti - kako bi se jačao njihov moral.¹⁸⁸ Tijekom istog je mjeseca, kada su još uvijek imali dovoljno goriva, Karremans posjećivao promatračnice i redovito obilazio svoje vojnike, a vojnici u promatračnicama svakodnevno su dobivali zadatke. Vojnici su vježbali tzv. „bunkeralarm“ kako bi bili spremni za situaciju u slučaju napada, a bojnomo se proširila glasina kako 66% njih, u slučaju hitne evakuacije, neće moći biti evakuirani van enklave, stoga ih je puno htjelo napustiti enklavu. Kako bi ih se umirilo, s njima su vođeni psihološki razgovori koji su ih umirili.¹⁸⁹

8.2. dojavljeno da se jedno vojno vozilo VRS-a nalazi u okolini jednog mjesta, u kojemu nije trebalo biti, a 10.2. bojnoj je bio potreban helikopter, koji Ministarstvo obrane nije odobrilo. Karremans tvrdi kako je od tog dana odgovor Ministarstva gotovo na sve upite bio negativan.¹⁹⁰ 18.2. dogodio se nesretan događaj. Tijekom patrole kod promatračnice-E, jedan vojnik stao je na nagaznu minu. Brzom reakcijom je spašen, no ostao je trajno invalid.¹⁹¹ Slična nesreća dogodila se tjedan dana ranije, pa je Karremans svojoj bojnoj skrenuo pozornost na oprez od mina. Istog dana, 18.2., VRS prvi puta nije propustila konvoj s gorivom, te od tada *Dutchbat III* ostaje na zalihama koje imaju od samog početka preuzimanja mandata, čije je stanje 18.1. iznosilo 50 000 L.¹⁹² S vremenom se situacija zaoštravala, a svaki tjedan pucano je na neku od patrola *Dutchbata*, čime je krajem veljače poljuljan status quo.¹⁹³ Do tada je dva puta tjedno stizao konvoj robe, municije, goriva, čiji je prolaz VRS morala odobriti, pa su usput potkradali konvoje.¹⁹⁴ Tako je 1.4. konfiscirana bolnička oprema jednog od konvoja, a od 26.4. u enklavu više nije propušten nijedan konvoj.¹⁹⁵ Zapovjedniku Karremansu je nepropuštanje UNHCR-ovih konvoja, u kojima su se prevozile egzistencijalne potrepštine prema enklavi, stvaralo velike frustracije, a zapovjedništvo na Palama je to svjesno prouzrokovalo, želeći izgladniti sve unutar enklave.¹⁹⁶ Izuzetak je bio 17.5., kada je propušten konvoj sa suhim

¹⁸⁷ Ibid, 123,130.

¹⁸⁸ Ibid, 59,60,65.

¹⁸⁹ Ibid, 68.

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ Ibid, 72.

¹⁹² Ibid. 99,100,109.

¹⁹³ Ibid, 72.

¹⁹⁴ Ibid, 82.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Ibid, 82/83.

obrocima. 18.5. Mladić je ponudio da će propustiti konvoj s gorivom ako polovica goriva pripadne njemu i njegovoj vojsci,¹⁹⁷ što je odbijeno, pa je dotok robe ponovno uspostavljen tek 14.7., nakon pada enklave, kada, kako Karremans kaže, to više nije bilo ni potrebno.

Karremans smatra da je jedini tko je potencijalno mogao zaustaviti VRS, iako bez sredstava, bio Naser Orić, jedan od zapovjednika Armije BiH, koji je srebreničko područje napustio 23./24.4.¹⁹⁸ Karremans tvrdi da nijedna strana, ni Bošnjaci ni srpske snage, kada je bio prikupljanje oružja, nije predala sve oružje već su ga nakon nekog vremena ponovno počeli izvlačiti i sve više koristiti.¹⁹⁹ Stoga *Dutchbatu* nijedni nisu bili dragi, već samo civilno stanovništvo, koje se našlo u enklavi.²⁰⁰ S druge strane, ni Armija BiH ni VRS nisu blagonaklono gledali na *Dutchbat*. Smatrali su ih „turistima“ i bili su neprijateljski nastrojeni prema njima i njihovoj misiji.²⁰¹

Kako više nije bilo dotoka goriva, koje je bilo nužno za funkcioniranje bojne, započeli su s mjerama štednje. Od kraja veljače obustavljene su sve patrole, osim izviđačkog voda dva puta tjedno.²⁰² Krajem ožujka nastupila je još veća redukcija goriva. Gorivo se koristilo samo noću za osvjetljavanje baze i promatračnica, iz sigurnosnih razloga, a od 31.3. gorivo se koristilo za rad agregata, koji su proizvodili struju za kompjutere i sredstva komunikacije, te za vanjsko osvjetljenje i osvjetljenje prostorija u kojima je boravilo osoblje.²⁰³ Topla voda više nije bila dostupna, a grijali su ju vatrom na drva, praonice su zatvorene, a uvjeti u kojima je živjelo osoblje *Dutchbata* poistovjetili su se s uvjetima stanovništva. Kako je *Dutchbat III* bio pred kompletnom nestašicom, započele su vježbe preživljavanja.²⁰⁴ Dotad nisu imali dovoljno oružja, a sad ni goriva više nisu imali, a ni vremenski uvjeti ni teren im nisu išli u korist.²⁰⁵ Susreli su se s teškim situacijama poput poplava i plutajućih mina, pa sve do potpune nepristupačnosti promatračnicama.²⁰⁶

Dok je *Dutchbat III* radio na povećanju broja promatračnica, Armija BiH ih je stalno „provocirala“ u tom poslu, a noću su uglavnom izbijali sukobi između Armije BiH i VRS-a. 20.3. izbili su sukobi većih razmjera, iako se do tada, prema Karremansovim tvrdnjama, činilo

¹⁹⁷ Ibid, 101.

¹⁹⁸ Ibid, 84.

¹⁹⁹ Ibid, 86.

²⁰⁰ Ibid, 88.

²⁰¹ Ibid, 119.

²⁰² Ibid, 97.

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Ibid, 100.

²⁰⁵ Ibid, 107.

²⁰⁶ Ibid, 136.

da situacija ide nabolje.²⁰⁷ 29.3. dogodio se skandal tijekom pucnjave po promatračnici-T2, i tada je stradao nizozemski vojnik. U medijima je objavljeno, da se to dogodilo tijekom patrole, što je Karremansa izrazilo naljutilo, jer javnost nije bila u tijeku s vremenom i situacijom u kojoj su se nalazili, jer patrole nisu obavljali više od mjesec dana. I dalje se nastavilo pucati na *Dutchbat III* pa je zapovjednik Karremans 1.4. poslao protestno pismo 8. Operativnoj grupi Armije BiH. Sažetak prvih mjeseci djelovanja *Dutchbata III* može se sažeti na kršenje primirja i pucanje po njihovim snagama.²⁰⁸

U svibnju se svakim danom pogoršavalo stanju u BiH, borbe su bile u punom jeku, dok se, prema Karremansovu mišljenju, stanje u Hrvatskoj poboljšavalo. Srbi su mu se obraćali u trenucima kada je Armija BiH kršila dogovore, a on smatra, da su oni i sami kršili dogovore. Nizozemske jedinice 29.4. u bazi su obilježavale Kraljičin dan, 4.5. Dan sjećanja, nizozemske državne praznike, a dan prije, 3.5., one više nisu bile funkcionalne zbog nedostatka svih materijala.²⁰⁹ Socijalno, medicinsko i psihičko stanje osoblja zapovjedništvo je držalo pod kontrolom, dok na stanje stanovništva više nisu mogli utjecati i svi su bili prisiljeni preživljavati s onime što je ostalo od namirnica.²¹⁰ Članovi *Tweede Kamera* i ministar obrane bili su upoznati sa svime. Rješenje za situaciju u kojoj se nalazi *Dutchbat III* i stanovništvo unutar enklave pokušali su zajednički pronaći: ministar, zapovjednik stožera obrane, zapovjednik nizozemske vojske te zapovjedništvo u Zagrebu i Sarajevu. Ministar vanjskih poslova Van Mierlo najavio je povlačenje snaga (do kojega nikada nije došlo).²¹¹ Zatim su *Dutchbatu III* javili da izdrže do 1.6., kada će stići rješenje, koje također nikada nije stiglo.²¹² Uz sve to, početkom svibnja, u nizozemskim su se medijima pojavili lažni natpisi, zbog čega je *Dutchbat III* podvrgnut unutarnjoj kontroli. Ništa nije ustanovljeno, samo se uznemirilo vojnike, ali i *Thuisfront*.²¹³ Karremans osjeća da su se u to vrijeme „borili s vjetrenjačama“.²¹⁴ Nizozemska javnost je 10.5. putem medija obaviještena da *Dutchbat III* ima dovoljno hrane za još tri tjedna.²¹⁵ Glavni tajnik UN-a objavio je tijekom sastanka Vijeća sigurnosti, 16.5., da je sigurnost UN-ovih snaga na prvom mjestu i koje su opcije da tu sigurnost i održe: 1. održavanje statusa quo i opskrba enklave, 2. korištenje sile i zračne potpore, 3. potpuno povlačenje snaga

²⁰⁷ Ibid, 124.

²⁰⁸ Ibid, 121.

²⁰⁹ Ibid, 94.

²¹⁰ Ibid, 95.

²¹¹ Ibid, 133.; Mjesec dana kasnije, nizozemske snage također su trebale biti povučene s misije, no do toga nije došlo jer je već bio krenuo posljednji napad na Srebrenicu.

²¹² Ibid.

²¹³ Ibid, 89-91.

²¹⁴ Ibid, 91.

²¹⁵ Ibid, 104.

UNPROFOR-a, 4. regrupiranje i smanjenje snaga UNPROFOR-a.²¹⁶ Ministar obrane objavio je 17.5. da nizozemske jedinice ostaju pružati humanitarnu pomoć i da će pokušati nastaviti ulijevati sigurnost stanovništvu, a s tom odlukom se složio i Karremans, koji ujedno i argumentira kako bi najlakše bilo otići.²¹⁷ 19.5. ministri obrane sastali su se u Den Haagu gdje je odlučeno da u roku od 10 dana, dakle do 27.5., mora doći do ispostave goriva *Dutchbatu*, no Karremans do 24.5. nije dobio daljnjih informacija o tome.²¹⁸ 25.5. došlo je do već spomenutog zračnog napada NATO-a na Pale, a iste večeri zračni napadi su se dogodili i u Tuzli, nakon čega je došlo do reakcije VRS-a, pa su vojnici *Dutchbata* od tada u pripravnosti.²¹⁹ Nakon tih događaja zarobljeni su brojni sudionici mirovnih snaga, te je VRS povećala svoje aktivnosti, a sva pažnja bila je usmjerena na Sarajevo. Od 25.5. *Dutchbat III* više nije bio operativan.²²⁰ Kako je 28.5. situacija bila izvan međunarodne kontrole, Karremansu nadređeni general Nicolai savjetovao mu je da povuče sve osoblje iz promatračnica, te ga je obavijestio, da će nadalje svi zahtjevi za zračnom potporom i napadima biti svedeni na minimum.²²¹ Tjedan dana kasnije, Nicolai Karremansu uistinu naređuje povlačenje vojnika iz promatračnica što je Karremansa zaprepastilo i razočaralo, a svoje razočaranje popratio je riječima „da se tim potezom još više otvaraju vrata VRS-a“,²²² no uskoro je postao svjestan da „ne ide bez sredstava“.²²³ U razdoblju od 29.5. do 6.7. vojnici su vježbali za „crveni alarm“. Za vrijeme trajanja tog alarma vojnici moraju u roku od sat vremena napustiti svoje položaje.²²⁴ Mjesec dana prije pada enklave, proširile su se glasine o napadu na enklavu. Kada je Karremans sebi nadređenog zapovjednika upitao je li to točno, jer ga je zanimalo kako će viši postroji reagirati u toj situaciji, samo je dobio odgovor da su glasine netočne.²²⁵ U međuvremenu je VRS od mirovnih snaga u Srebrenici i izvan nje uzela brojna vozila, među kojima i helikopter. 29.5. glavni tajnik UN-a trebao je predložiti daljnje planove djelovanja UN-ova Vijeća sigurnosti po pitanju enklava.²²⁶ 30.5. bojnik Franken imao je sastanak s predstavnicima Armije BiH kojima je priopćio da *Dutchbat* ne planira napustiti svoje položaje, što je umirilo Bošnjake.²²⁷ U isto vrijeme, Karremans je zaprimio poziv od nadređenog De Ruitera, koji ga je upozorio na to što

²¹⁶ Ibid, 133/134.

²¹⁷ Ibid, 134.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Ibid, 135.

²²⁰ Ibid, 104.

²²¹ Ibid, 137.

²²² Ibid.

²²³ Ibid, 139.

²²⁴ Ibid.

²²⁵ Ibid, 134.

²²⁶ Ibid, 139.

²²⁷ Ibid.

bi se moglo dogoditi. Time se otvara pitanje jesu li sigurnosne službe unaprijed znale što će se dogoditi.²²⁸ De Ruitter je podsjetio Karremansa, kako je njihov zadatak isključivo promatračke, a ne obrambene prirode, dođe li do napada od strane VRS-a.²²⁹ Vrhovni zapovjednik nizozemske vojske posjetio je obližnji Simin Han, jer u Srebrenicu nije mogao ući, te je izrazio zadovoljstvo vidjevši dotadašnje djelovanje nizozemskih snaga. VRS je nastavila s pritiskom na *Dutchbat*. Oko njihovih promatračnica provodile su se vojne aktivnosti, posebice u svibnju, te ga stoga Karremans proglašava najnapetijim mjesecom.²³⁰

7.5. Pad enklave

U lipnju je VRS otvoreno je počela s napadima na nizozemske promatračnice. Napad je započeo 3.6. na oduvijek spornu promatračnicu-E, pri čemu su ozlijeđena dvojica nizozemskih vojnika, koji su hitno prevezeni prvo avionom do Splita, a potom u Nizozemsku.²³¹ Zauzimanje promatračnica zatim je kratkotrajno stalo do srpnja, a Karremans to opravdava time što se *Dutchbat III* dobro pregrupirao i jer je Mladić okupljao snage za jači napad.²³² Krajem lipnja 1995. VRS je okružila srebreničku zaštićenu zonu s 3-4 teško naoružane bojne od tri različite brigade Drinskog korpusa. Prema navodima nizozemske literature njihove su postrojbe sačinjavali brojni vojnici, koji su s tog područja bili protjerani 1992. godine.²³³ 4.7. srpske snage uočene su u okolici i to je dojavljeno višim postrojima. Isto tako, VRS je 6.7. nastavila s napadom na promatračnice mirovnih snaga, te taj datum možemo smatrati početkom napada na enklavu. Srebrenica je službeno pala 11.7., jer su tada srpske snage zauzele čitav prostor zaštićene zone. Za vrijeme napada na enklavu bilo je 385 mirovnih snaga u funkciji, od njih su 150 bili vojnici slabo naoružanog pješništva, a *Dutchbatu* je nedostajala ¼ osoblja, koji su otišli na dopust, pa im je VRS spriječila povratak.²³⁴ Karremans je zatražio zračnu potporu kojom bi bio osiguran iz zraka, ali tek kasnije je zatražio zračni napad. Radi prethodnih događaja u Sarajevu i Tuzli, nije želio da VRS puca po Srebrenici, no znao je da UNPROFOR zna gdje se nalazi većina naoružanja VRS-a, pa je u slučaju da dođe do uporabe zračnih snaga, smatrao da bi bilo najbolje da napadnu njihova skladišta oružja. Procedure za odobrenjem zračne potpore dugotrajne su i izvedba nije jednostavna, a odobrenje mora proći cijele strukture, prikazano na

²²⁸ Ibid, 140.

²²⁹ Ibid.

²³⁰ Ibid, 141.

²³¹ Ibid, 145-147.

²³² Ibid, 145.

²³³ Ibid, 40.

²³⁴ Ibid, 105.

slici 6., pa je Karremansov prvotni zahtjev 6.7. odbijen.²³⁵ U javnosti se smatra da su u srpnju 1995. brojni UN-ovi djelatnici, koji su radili na misiji, bili na godišnjem odmoru, pa je protok informacija išao još sporije nego inače. Tog dana već je bilo 4 stradalih i 13 teško ranjenih civila. Od tog trenutka je Karremans je shvatio da se njegova jedinica nalazi u središtu rata. 7.7. Karremans je i dalje smatrao da cilj VRS-a nije napad na enklavu, već izazivanje reakcija i zastrašivanje *Dutchbata III* i Armije BiH.²³⁶ 8.7. drugi put je zatražena zračna potpora koju je ponovno odbio general Nicolai. Tada je Karremans počeo dvojit u shvaćanje realnosti viših postroja.²³⁷ Tijekom napada srpskih snaga smrtno je stradao još jedan nizozemski vojnik, pa se Karremans zapitao jesu li politički interesi viših struktura bitniji od života mirovnih snaga, i od tog trenutka nije bio u stanju predvidjeti iduće korake VRS-a.²³⁸ I treći put zračna potpora je odbijena jer „zbog loših vremenskih uvjeta nije mogla doprijeti do Srebrenice“.²³⁹ Karremans smatra da je 9.7. započeo masovni srpski napad i da u takvim trenucima jedino zračna potpora može pomoći, te zbog toga nastavlja inzistirati na zračnoj potpori. Kada je VRS došla nadomak grada, dijelilo ih je još samo 2 km, Karremans je znao da ih više nitko ne može zaustaviti.²⁴⁰ Tada je najviše zapovjedništvo odobrilo zračne snage NATO-a, no i dalje nisu bili u suglasju hoće li djelovati u obliku zračne potpore ili zračnog napada. No, tada je ionako bilo prekasno jer je Srebrenica već pala. Pad Srebrenice opće je poznat događaj, pa neću dalje ulaziti u detalje.

U danima nakon 11. srpnja 1995. i službenog pada Srebrenice počele su se širiti glasine o onome što se tamo dogodilo, ali „oči i uši“ međunarodne zajednice, tj. vojnici UNPROFOR-a, te glasine još nisu potvrdili. Budući da srpske snage međunarodnim vojnicima nisu dopustile da prate sve konvoje u kojima su odvožene osobe iz enklave, tek se naknadno, dan/dva kasnije, saznalo da autobusi nisu stigli na odredište koje je trebalo biti u teritoriju pod bošnjačkom upravom.²⁴¹ Treći dan vidjeli su leševe devetorice muškaraca u Potočarima i svjedočili su jednom smaknuću.²⁴² Četvrti dan (15.7.) Srbi su pustili zatočene članove nizozemske vojske, njih 17, koji su, na putu prema svojoj bazi, vidjeli prikolice u kojim je bilo mnogo leševa. Sastali su se sa zapovjednikom kopnenih snaga generalom-pukovnikom Couzyjem koji je na upite medija odgovorio da ne može još govoriti o tome što su vojnici vidjeli jer se dobar dio snaga još nalazi na tom terenu. Tjedan dana nakon, New York je posebnom izaslaniku glavnog

²³⁵ Ibid, 160.

²³⁶ Ibid, 161.

²³⁷ Ibid, 162.

²³⁸ Ibid, 163,166.

²³⁹ Ibid, 167.

²⁴⁰ Ibid, 175.

²⁴¹ Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 118,128.

²⁴² Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 55.

tajnika UN-a za bivšu Jugoslaviju Yasushiju Akashiju poslao dopis u kojemu stoji da su doprle razne priče i svjedočanstva o zvjerstvima Srba nakon pada enklave, ali da UNPROFOR ništa nije dojavio te se nizozemske vojnike htjelo podsjetiti da imaju obvezu dojava.²⁴³ O tome da je došlo do masovnih iskopavanja svjedočili su i američki satelitski snimci.²⁴⁴ U tom trenutku se skupina od 75 vojnika nizozemske postrojbe već nalazila na godišnjem odmoru.²⁴⁵ Deset dana nakon pada (21.7.) i posljednja skupina nizozemske vojske napustila je BiH i uputila se prema Zagrebu. Ukratko, tek sto dana nakon pada, 30. i 31.10., prezentiran je izvještaj u kojem su predstavljena sva opažanja vojnika, nakon saslušanja, iz kojih slijedi da je opseg ratnih zločina toliko velik da može govora o genocidu.²⁴⁶

Nakon što je svo bošnjačko stanovništvo „evakuirano“ iz enklave, snage UNPROFOR-a napustile su enklavu i 21.7. uputile su se prema Zagrebu. Tamo im je priređen doček i slavlje. 22.7. bila je organizirana konferencija za novinare, na kojoj je Karremans bio prisiljen dati izjavu koja je kasnije bila izazvala razne sporove. Karremans smatra da su dobrim dijelom mediji krivi za negativno mišljenje o njima u javnosti. U tom trenutku, Karremans i članovi *Dutchbata III* bili su istrgnuti iz svoje stvarnosti, u kojoj su živjeli posljednjih šest mjeseci i u kojoj su bili odsječeni od ostatka svijeta. Valja naglasiti da nisu bili svjesni svega što se događa oko njih neposredno nakon odlaska iz Srebrenice te nakon svega što su doživjeli i svjedočili samo su htjeli mir. U Nizozemskoj su vojnici jedinice *Dutchbat III* dočekani kao junaci, da bi se to kasnije pretvorilo u suštu suprotnost.

8. Utjecaj pada enklave u BiH na nizozemsku javnost i politiku

Nakon pada Srebrenice Nizozemci su imali različita mišljenja o tome zašto je došlo do pada. Dok su neki jednostrano okrivljavali pasivnost same nizozemske vojske, drugi su dublje sagledali propust do kojeg je došlo. Smatrali su da treba napraviti detaljno istraživanje uzročno-posljedičnog lanca kako bi se utvrdilo što je pošlo po zlu. Kako nijedna država u bivšoj Jugoslaviji, od onih koje su bile uključene u sukob, nije bila zainteresirana za objektivno istraživanje, Nizozemci su stvar preuzeli u svoje ruke te su proveli istraživanje i objavili izvještaj *Nizozemskog instituta za ratnu dokumentaciju (NIOD)*. U njemu se, kao što je već ranije rečeno, istražuju uzroci i odgovornost za srebreničku tragediju. Najbitniji učinak tog izvještaja bio je u tome što su političari optuženi da su rasporedili svoju vojsku bez

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 7.

²⁴⁵ Westerman, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 13.

²⁴⁶ Ibid.

odgovarajućeg mandata i bez adekvatne opreme, dok se dotada za fijasno prvenstveno krivila vojska.²⁴⁷

Razilaze se mišljenja oko kvalitete tog izvještaja. Neki autori, poput novinskog dopisnika Westermana, koji je 1990-ih bio korespondent u Beogradu i Moskvi,²⁴⁸ smatraju da su se u tom izvještaju tvorci previše fokusirali na kvantitetu umjesto na kvalitetu, jer izvještaj ima preko 3300 stranica, ali i da taj izvještaj nije ispunio očekivanja.²⁴⁹ Frank Westerman zajedno s kolegom novinarom Bartom Rijsom napisao je knjigu pod naslovom *Srebrenica. Het zwaarste scenario* (hrv. *Srebrenica. Najteži scenarij*), a znanstvenici Jan Willem Honig i Norbert Both napisalo su knjigu *Srebrenica. Record of a war crime*. Westerman ne ulazi u raspravu zašto *Dutchbat III* nije bio u mogućnosti spriječiti genocid. On kreće od pretpostavke da članovi *Dutchbata III* nisu mogli spriječiti pad Srebrenice ni utjecati na odvoženje stanovništva nakon pada, no predbacuje im to što su tijekom provedbe genocida vidjeli brojna zlodjela, odnosno brojne leševe. Isto tako, dopustili su da se razdvoje muškarci i žene u konvojima i znali su da brojne deportirane ljude nisu doveli autobusima na krajnje odredište, i još štošta, no nisu to odmah dojavili međunarodnoj javnosti, a nakon pada sve su indicije, sve više iz dana u dan, govorele u prilog tome da se događa masovni pokolj.²⁵⁰ Brojni vojnici *Dutchbata III* otpušteni su na odmor odmah pri povratku u Nizozemsku bez da su saslušani, određena dokumentacija je izgubljena, popis od 239 Bošnjaka koji su predani u ruke Srbima šest tjedana nije bio pronađen, a dokazi poput fotografija na kojima su bile snimke ratnih zločina nisu uspješno izrađene, što je podiglo puno prašine.²⁵¹ Navodno je vojnicima naređeno da ne govore o onome čemu su svjedočili, a neki od njih bojali su se za vlastite karijere.²⁵² Westerman proziva Karremansa da su mu njegovi vojnici dojavili za te snimke te da je jedan čak svjedočio smaknuću, no da Karremans to nije dojavio višim postrojmima.²⁵³ Kada ga je general Nicolai, nekoliko dana kasnije, nazvao iz Sarajeva te upitao jesu li Karremans i njegovi vojnici

²⁴⁷ Mirjam Grandia, „Deadly embrace? The Decision Paths to Uruzgan and Helmand“ (Doktorska disertacija, Universiteit Leiden Faculteit Geesteswetenschappen, 2015), 100.

²⁴⁸ https://www.vpro.nl/nooitmeerslapen/speel~RBX_VPRO_1317950~frank-westerman-de-slag-om-srebrenica~.html (posjet: 1.6.2023.)

²⁴⁹ Van der Bruggen i Ten Have, *De val van Srebrenica – Luchtsteun en voorkennis in nieuw perspectief: verkenning door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies*, 18.

²⁵⁰ Westerman, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 10-14; Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,“ 128.

²⁵¹ Daniela Mehler, „Srebrenica Erinnern: Narrative Und Normen,“ *Serbische Vergangenheitsaufarbeitung: Normwandel Und Deutungskämpfe Im Umgang Mit Kriegsverbrechen, 1991-2012* (2015): 254.; Van der Bruggen i Ten Have, *De val van Srebrenica – Luchtsteun en voorkennis in nieuw perspectief: verkenning door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies*, 18.; Westerman, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 13/14.; Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,“ 128.

²⁵² Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,“ 128.

²⁵³ Westerman, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 12.

svjedočili ratnim zločinima, potonji mu odgovara da jesu, no da ne može o tome telefonski preko nezaštićene veze.²⁵⁴ Naime, to se sve odvijalo nakon pada enklave i *Dutchbat* je bio još na licu mjesta, pa je Karremans strahovao da i oni mogu doći u opasnost, a njegova je primarna zadaća bila da uvijek prvo zaštiti svoje vojnike. Westerman smatra da je svima jasno da UN-ovi vojnici nisu bili u tolikoj opasnosti, u kolikoj su bili Bošnjaci u rukama bosanskih Srba te je po tom pitanju bilo potrebno učiniti više kako bi se spriječio masakr.²⁵⁵ Naravno, bilo je i onih vojnika nizozemske vojske koje se posebno može istaknuti zbog herojstva, unatoč lošoj organizaciji kojoj su pripadali.²⁵⁶ Neki autori smatraju da je zadatak Nizozemaca bio boriti se na strani inferiornijih, što su u ovom slučaju bili Bošnjaci.²⁵⁷ Također, Westerman Karremansa proziva za suradnju sa Srbima i za to što je Ratka Mladića nazivao „fenomenalnim strategom i kolegom“, umjesto ratnim zločincem te da je s njim nazdravljao u trenucima kada je padala Srebrenica.²⁵⁸ Karremans opovrgava tvrdnje da je dijelio simpatije prema VRS-u.²⁵⁹ Promotrimo li arhivske snimke, vidimo da se Karremans osjećao nelagodno i inferiorno u prisustvu Ratka Mladića.²⁶⁰ On uistinu nazdravlja s Mladićem, doduše na Mladićevu inicijativu. Kada mu Mladić ponudi piće, on odbija pod izlikom da ne pije jer ni njegovi vojnici nemaju što za jesti i piti, na što Mladić inzistira i Karremans je donekle prisiljen nazdraviti s njim.²⁶¹ Kamere su uhvatile taj trenutak te su se snimke proširile po svim svjetskim medijima, a donekle su izvučene iz konteksta.

Nadalje, nakon preuzimanja dužnosti 1998. godine od ministra Van Kemenade, novi ga je ministar obrane De Grave zadužio da istraži ukazuju li propusti *Dutchbata* na namjerno zataškavanje srebreničke drame.²⁶² Van Kemenade je došao do zaključka da nije bilo riječi o zataškavanju i to je objavio u izvještaju koji se spominje i kritizira u NIOD-ovu izvještaju.²⁶³ Uistinu se moglo raditi o šepRTLjivosti u kriznoj situaciji od strane vojnika koji bi se i u takvim

²⁵⁴ Ibid.

²⁵⁵ Ibid, 13.

²⁵⁶ De Graaff, „Enclaves Van Leed En Werkelijkheid; Wiens Trauma Is 'Srebrenica' Eigenlijk?“, 44.

²⁵⁷²⁵⁷ Grabowsky, J. K., *Who cares about genocide in Europe?* (Berlin, 2012), citirano prema Monica van der Weide, „Het bloedbad van Srebrenica - Nederlandse en Engelse berichtgeving in de nasleep van de val van Srebrenica“ (Završni rad, Universiteit Utrecht Faculteit Geesteswetenschappen, 2018), 5.

²⁵⁸ Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,“ 125.

²⁵⁹ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 81.

²⁶⁰ <https://nos.nl/video/243583-mladic-koeioneert-overste-karremans-van-dutchbat>

²⁶¹ Ibid.

²⁶² Blom, J.C.H., P. Romijn i Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, *Srebrenica, een 'veilig' gebied: reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Area*, 28; Van der Bruggen i Ten Have, *De val van Srebrenica – Luchtsteun en voorkennis in nieuw perspectief: verkenning door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies*, 18.

²⁶³ Van der Bruggen i Ten Have, *De val van Srebrenica – Luchtsteun en voorkennis in nieuw perspectief: verkenning door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies*, 18.

²⁶³ Ibid.

situacijama trebali znati ponašati kao profesionalci. Međutim, utvrdilo se da je protok informacija o Srebrenici od srpnja 1995. zbilja često kasnio, da je bio konfuzan, manjkav, fragmentaran i amaterski odrađen.²⁶⁴ No, i za to svakako treba uzeti u obzir okolnosti u kojima se nizozemska vojska tada nalazila.

I Karremans spominje Westermana u svojim memoarima i njegovu knjigu s Rijsom. Smatra kako oni u svojoj knjizi vrlo jednostrano promatraju činjenice, zauzimajući se za bošnjačku stranu, dok njega i njegovu bojnu predstavljaju na suprotan način.²⁶⁵ U istoj knjizi njegovi su vojnici predstavljeni na djetinjast način i ocrnilo ih se da su „gomila naivčina“.²⁶⁶ Smatra da njih dvojica ne znaju kako funkcioniraju vojne strukture i kako bi mirotvorci mogli nastaviti pregovarati s obje sukobljene strane, pritom moraju zadržati neutralnost.²⁶⁷ Također, smatra kako su ta dvojica autora svoju knjigu napisala u negativnom stavu, a zauzimanje određene perspektive navodi čitatelje na vrlo subjektivno poimanje činjenica.²⁶⁸ Kada netko javno nešto iznese, mora biti svjestan da će veliki broj ljudi ponoviti to za njime, bez obzira bio ili ne bio on u pravu. Isto vrijedi i za činjenicu da se *Dutchbat III* okrenuo od Bošnjaka, koje su trebali štiti, i to iz razloga jer su krivi za smrt jednog člana *Dutchbata*.²⁶⁹ Stoga Karremans poziva sve znanstvenike i istraživače, poglavito „znalce“, da provedu pola godine u uvjetima u kojima su bili on i njegova bojna, u svojevrsnom zatvoru na otvorenom²⁷⁰, u kojemu je VRS njima manipulirala, prije nego li iznesu svoja mišljenja.²⁷¹

Honig smatra kako je cijela ideja zaštićenih zona, od strane članove UN-ova Vijeća sigurnosti, osmišljena samo zato što nije bilo drugih ideja za rješenje sukoba u BiH.²⁷² SAD, UK i Francuska strahovale su da će granice tih područja postati nove bojišnice sukoba i da će mirovne snage potencijalno biti uvučene u sukob, jer će ih VRS doživjeti kao bošnjačke saveznike.²⁷³ Uistinu, Nizozemci su bili svjesni da ako ih napadne VRS, bit će u bezizlaznoj situaciji. Tomu svjedoči Thom Karremans koji kaže da će u tom slučaju biti „zarobljeni poput štakora“ i da će u tom slučaju biti potreban jedan Boeing 747 kako bi uspjeli prevesti sve stradale natrag u Nizozemsku.²⁷⁴ Na pitanje je li svjestan toga ministar obrane, Voorhoeve

²⁶⁴ Ibid.

²⁶⁵ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 41.

²⁶⁶ Ibid, 42.

²⁶⁷ Ibid, 41/42.

²⁶⁸ Ibid, 42.

²⁶⁹ Ibid.

²⁷⁰ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 42.; Honig, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 17.

²⁷¹ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 42.

²⁷² Honig, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,“ 15.

²⁷³ Ibid, 16.

²⁷⁴ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 7.

1995. javno potvrđuje da jest. Međutim, kako navodi, „taj rizik nadmašuje zadaću očuvanja mira“ koju *Dutchbat* ima.²⁷⁵

Sveučilišni profesor Koen Koch, u svom članku iz 1997., piše o tom što je sve pošlo po zlu, ocjenjuje Srebrenicu najtežom stranicom poslijeratne nizozemske povijesti, ali smatra da nitko od uključenih, krenuvši od odgovornih ministara pa sve do vojnika *Dutchbata*, nije napravio greške za koje ga se može okriviti, pa treba ostati na tome i nastaviti dalje „sadder and wiser“.²⁷⁶ Pet godina kasnije pokazalo se da ne može sve ostati do na tome.

Aktivist Mient Jan Faber smatra da je nemoguć koncept „dijeljena krivnje“ u gledanju na Srebrenicu. To što je nizozemska vojska djelovala pod okriljem UN-a ne znači da se ne mogu smatrati odgovornima za ono što se dogodilo, jer formalno gledano ta pretpostavka je točna, ali „na kraju dana misiju su provodili Nizozemci.“²⁷⁷ On smatra da su Nizozemci, nakon pada, trebali inzistirati na tome, da oni provedu evakuaciju civila iz enklave, a ne da to dopuste Srbima.²⁷⁸

I mnogi drugi sugeriraju što je trebalo drukčije napraviti 1995. godine, no kako vrlo prigodno narodna poslovice kaže: „Lako je biti general poslije bitke.“

8.1. Utjecaj pada enklave na veterane *Dutchbata*

S vojnicima *Dutchbata III* proveden je intervju u kojem su iskazali svoje mišljenje o svemu što su prošli i kako bi se ocijenilo njihovo mentalno stanje. Ispitana je 171 osoba koja je za vrijeme pada služila kao vojnik te je njihovo poimanje o tome kako su djelovali 1995. godine podvojeno.²⁷⁹ Prva skupina uglavnom se pomirila sa činjenicom kako su se odvijale stvari tijekom mirovne misije i smatra da su učinili sve što je bilo u njihovoj moći, te su mirno nastavili svoj život.²⁸⁰ Druga skupina ne može se pomiriti sa činjenicom da su bili bespomoćni za vrijeme trajanja misije i samog pada zaštićene zone, te pate od posljedica uzrokovanih time kao što su nesаница i problemi funkcioniranja s drugim kolegama na poslu.²⁸¹ Ta druga skupina ne vidi smisao svog postojanja i nakon povratka u Srebrenicu sve im se činilo beznačajnim. Čak 40% svih intervjuiranih osoba obratilo se za psihološku pomoć nakon Srebrenice, a mnogi se bore s PTSP-om.²⁸² Drugo istraživanje je dokazalo da je PTSP kod veterana *Dutchbata III*

²⁷⁵ Ibid.

²⁷⁶ Koen Koch, „Na Srebrenica: Dilemma's Voor Toekomstige Vredesoperaties,” *Atlantisch Perspectief* 21, no. 7 (1997): 7.

²⁷⁷ Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 125.

²⁷⁸ Ibid, 127.

²⁷⁹ De Graaff, „Enclaves Van Leed En Werkelijkheid; Wiens Trauma Is 'Srebrenica' Eigenlijk?,” 45.

²⁸⁰ Ibid.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Ibid.

dva puta učestaliji nego kod veterana drugih misija.²⁸³ Brojni veterani imaju osjećaj da im se nepravедno predbacuje osjećaj krivnje za ono što se dogodilo.²⁸⁴ Dovoljno o tome koliki je utjecaj Srebrenica imala na veterane nizozemske bojne govori termin „srebrenička trauma“ koji se odnosi na nizozemske osjećaje prema tom iskustvu, a ne na iskustva preživjelih Bošnjaka iz Srebrenice.²⁸⁵ Tome u prilog govori podatak da su mediji u Nizozemskoj prenosili cijelu situaciju iz Srebrenice s naglaskom na *Dutchbatu*, umjesto na žrtvama ratnih zločina.²⁸⁶ Kasnije su ti isti mediji kritički izvještavali o djelovanju *Dutchbata*, ali i o umiješanosti vlastite države u sukob, njezinoj mogućoj krivnji, dok su se svjetski mediji više fokusirali na UN i njegove ne odviše uspješne misije.²⁸⁷

U ime bojne izdana je knjiga pod nazivom *Dutchbat, for the sake of peace* u kojoj su veterani *Dutchbata III* iznijeli svoja mišljenja i „istine“ o onome što se dogodilo.²⁸⁸ Tijekom svjedočenja veterana na *Međunarodnom sudu za ratne zločine na području bivše Jugoslavije* povučena je paralela s filmom *Schindlerova lista* i da je ono što je *Dutchbat III* doživio bilo puno gore od tog filma.²⁸⁹

8.2. Pad nizozemske Vlade 2002., posljedice i javno mnijenje

Kao što je već spomenuto u ranijem poglavlju ovog diplomskog rada, pad Srebrenice naknadno je prouzrokovao ostavku nizozemske Vlade. To se pak dogodilo s odmakom od 7 godina jer je *Tweede Kamer*, odnosno parlament, gotovo pa i više od vlade, inzistirao na nizozemskom sudjelovanju u mirovnoj misiji u BiH, te zato nije odmah došlo do ostavke vlade, a i prema anketi provedenoj 1992. godine 66% nizozemskih građana podržavalo je odlazak na mirovnu misiju.²⁹⁰ No, parlament je sve više inzistirao na tome da se istraži što se točno

²⁸³ Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 129.

²⁸⁴ Erna Rijsdijk, „‘Forever Connected’: State Narratives and the Dutch Memory of Srebrenica.“ u *Narratives of Justice In and Out of the Courtroom. Former Yugoslavia and Beyond*, ur. Dubravka Zarkov i Marlies Glasius, (s.l.: Springer Series in Transitional Justice, 2014), 132.; Joyce Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” *Journal of Peace, Conflict & Development*, no. 21 (2015), citirano prema Monica van der Weide, „Het bloedbad van Srebrenica - Nederlandse en Engelse berichtgeving in de nasleep van de val van Srebrenica“ (Završni rad, Universiteit Utrecht Faculteit Geesteswetenschappen, 2018), 5.

²⁸⁵ Erna Rijsdijk, „‘Forever Connected’: State Narratives and the Dutch Memory of Srebrenica.“ u *Narratives of Justice In and Out of the Courtroom. Former Yugoslavia and Beyond*, ur. Dubravka Zarkov i Marlies Glasius, (s.l.: Springer Series in Transitional Justice, 2014), 132.; Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 115.

²⁸⁶ Monica van der Weide, „Het bloedbad van Srebrenica - Nederlandse en Engelse berichtgeving in de nasleep van de val van Srebrenica“ (Završni rad, Universiteit Utrecht Faculteit Geesteswetenschappen, 2018), 30.

²⁸⁷ Ibid.

²⁸⁸ Ibid.

²⁸⁹ Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 226; Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 129.

²⁹⁰ Koch, „Na Srebrenica: Dilemma’s Voor Toekomstige Vredesoperaties,” 7.; Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 120.

dogodilo, više u povijesnom nego u političkom smislu.²⁹¹ *Nizozemski institut za ratnu dokumentaciju (NIOD)* proveo je istraživanje pod nazivom: *Srebrenica, een 'veilig' gebied: reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Area* (hrv. *Srebrenica: Rekonstrukcija, pozadina, posljedice i analiza pada „zaštićene“ zone*) koje je objavljeno 10.4.2002..²⁹² Budući da se pretpostavljalo kako će se teško dokazati nešto novo, zato što je sva dokumentacija već poznata, a međunarodna dokumentacija je ograničena, 1997. godine je odlučeno da krajnji izvještaj o Srebrenici neće imati utjecaja na nizozemsku politiku.

Jedan od glavnih zaključaka NIOD-ova izvještaja je da je Nizozemska upala u zamku nepromišljene i gotovo nemoguće misije zbog kombinacije humanitarne brige i političkih ambicija.²⁹³ Brojni nisu bili zadovoljni NIOD-ovim izvještajem jer nije slijedio uobičajenu proceduru znanstvene studije prema kojoj vanjski stručnjaci ili sugovornici čitaju nacрте tekstova.²⁹⁴

U svemu tome premijer Kok nije preuzeo inicijativu unutar vlade, a također je dokazano da vojni vrh nije pokazao spremnost za misiju u trenutku kada je parlament prihvatio misiju.²⁹⁵ NIOD-ova presuda sadržavala je i pozitivne i negativne nalaze o *Dutchbatu III*, ali opća ocjena bila je da je bojna, u toj enklavi, unatoč pogreškama, djelovala sa suosjećanjem i najbolje što je mogla.²⁹⁶ Kada je izvještaj ugledao svjetlo dana i nizozemski propusti su izašli na vidjelo, nizozemski zaključak bio je sljedeći: „Vlast nije bila odgovorna, ali je omogućila izvršenje genocida.“ Ugledni vojni povjesničar Christ Klep smatrao je to nedovoljnim, nakon čega je nizozemska vlada na čelu s premijerom podnijela kolektivnu ostavku.²⁹⁷ Kok je podržao zaključke NIOD-ova izvještaja i smatrao ih je toliko ozbiljnima, rekavši da sve ne bi trebalo ostati bez političkih posljedica.²⁹⁸ Premijer Kok ostavku svoje Vlade popratio je sljedećim riječima o Srebrenici: „dramatičan događaj u svjetskoj povijesti, u povijesti Balkana i našoj nacionalnoj povijesti.“²⁹⁹ Prema kritičarima premijer Kok svojom je ostavkom prihvatio

²⁹¹ Koch, „Na Srebrenica: Dilemma's Voor Toekomstige Vredesoperaties,” 7.

²⁹² Van der Bruggen i Ten Have, *De val van Srebrenica – Luchtsteun en voorkennis in nieuw perspectief: verkenning door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies*, 21.

²⁹³ Christ Klep, *Somalië, Rwanda, Srebrenica : de nasleep van drie ontspoorde vredesmissies* (Amsterdam/Boom: Uitgeverij Boom, 2008), 96/97.; Blom, J.C.H., P. Romijn i Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, *Srebrenica, een 'veilig' gebied: reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Area*, 873.

²⁹⁴ Klep, „Somalië, Rwanda, Srebrenica : de nasleep van drie ontspoorde vredesmissies“, 224.

²⁹⁵ Klep, „Somalië, Rwanda, Srebrenica : de nasleep van drie ontspoorde vredesmissies“, 97; Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 133.

²⁹⁶ Klep, „Somalië, Rwanda, Srebrenica : de nasleep van drie ontspoorde vredesmissies“, 97.

²⁹⁷ Corianne Nieuwenhuis, „Srebrenica, een verantwoordelijkheid - Kabinet Rutte II en haar antwoord op de verantwoordelijkheidsvraag van Srebrenica“ (Završni rad, Universiteit Utrecht Faculteit Geesteswetenschappen, 2017), 24.

²⁹⁸ Klep, „Somalië, Rwanda, Srebrenica : de nasleep van drie ontspoorde vredesmissies“, 97.

²⁹⁹ De Graaff, „Enclaves Van Leed En Werkelijkheid; Wiens Trauma Is 'Srebrenica' Eigenlijk?,” 42.

političku „suodgovornost“ za to što nizozemske snage nisu uspjele spriječiti masakr, ali isprika za to je izostala.³⁰⁰ To je 2022. ispravio premijer Mark Rutte.

Nizozemska je odlučila poraditi na pojedinim promjenama unutar struktura, poput one na političkoj razini, u kojoj je došlo do pooštavanja kriterija za slanje jedinica na misiju i povećanja parlamentarne uloge u određivanju istog, uz pomoć *Toetsingskader*-a koji je svojevrsni popis za provjeru (hrv. okvir za procjenu rizika). Sastoji se od 14 točaka koje se tiču političke poželjnosti, vojne izvedivosti i mogućih izlaza iz rizičnih situacija. Nakon analize tih točaka, donosi se odluka trebali sudjelovati u nekoj mirovnoj misiji ili ne.³⁰¹ Zapanjujuća je činjenica da su ministar vanjskih poslova Van Mierlo i ministar obrane Voorhoeve isti ponudili parlamentu 4.7.1995., svega tjedan dana prije pada Srebrenice, argumentirajući da se on svakako mora uvrstiti u proces u kojem se donose odluke o poslanju nizozemskih vojnika na misije.³⁰² On je proširen i uvršten u nizozemski ustav 2000. godine.³⁰³

Nizozemska je centralizirala i pojednostavila vojnu kontrolu kako bi se ubuduće izbjegle smetnje u komunikaciji tijekom nizozemskog sudjelovanja u kriznom upravljanju i mirovnim misijama.³⁰⁴ 2005. godine uvedena je funkcija *Chef Defensiestaf* (hrv. načelnik glavnog stožera), najviša vojna funkcija za planiranje, savjetovanje o politici i nadzor provedbe sličnih operacija, a unutar stožera obrane osnažen je i obnovljen *Defensiskrisisbeheersingcentrum* (Obrambeni centar za upravljanje u kriznim uvjetima), koji ima u ulogu nacionalne i međunarodne dodirne točke i koordinacijskog centra za sve vojne aspekte mirovnih misija, te zadatak da prikuplja i evaluira sve pristigle informacije, kako bi političko i vojno vodstvo donosilo najprihvatljivije odluke.³⁰⁵ Te i slične mjere usmjerene su na povećanje kvalitete donošenja odluka i bržu provedbu politike u mirovnim misijama. One naglašavaju nizozemsku spremnost da sudjeluje u mirovnim misijama i nakon tragedije u Srebrenici, jer prema nizozemskom razmišljanju pouka koju treba izvući, vezana uz Srebrenicu, nije bila da prestanu sudjelovati u novim mirovnim misijama već da treba odrediti pod kojim će to biti uvjetima; iako ne postoji nijedan službeni dokument kojim se Nizozemska kao država obvezala na takvu

³⁰⁰ Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 133/134.

³⁰¹ Floribert Baudet, „Ph.P. Everts, De Nederlanders en de wereld. Publieke opinies na de Koude Oorlog,” *BMGN - Low Countries Historical Review* 124, no. 2 (2009): 1.; Klep, „Somalië, Rwanda, Srebrenica : de nasleep van drie ontspoorde vredesmissies“, 96.; Koch, „Na Srebrenica: Dilemma’s Voor Toekomstige Vredesoperaties,” 9; Van der Bruggen i Ten Have, *De val van Srebrenica – Luchtsteun en voorkennis in nieuw perspectief: verkenning door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies*, 19.; https://www.parlement.com/id/vhnnmt7lidzz/besluitvorming_uitzending_militairen (posjet: 15.7.2023.)

³⁰² Both, „From Indifference to Entrapment“, 49; Koch, „Na Srebrenica: Dilemma’s Voor Toekomstige Vredesoperaties,” 9.

³⁰³ https://www.parlement.com/id/vhnnmt7lidzz/besluitvorming_uitzending_militairen (posjet: 15.7.2023.)

³⁰⁴ Koch, „Na Srebrenica: Dilemma’s Voor Toekomstige Vredesoperaties,” 8.

³⁰⁵ Ibid.

spremnost.³⁰⁶ No, nakon 1995. godine Nizozemska pomno ispituje opcije stavljanja svojih snaga na raspolaganje za misije.³⁰⁷

Provedeno je istraživanje u kojem nizozemski građani vrednuju točke nabrojane u *Toetsingskader*-u iz kojega je proizašlo da su ispitanici tri kriterija ocijenili ključnima: vrsta sukoba (najveću podršku daju sukobima u kojima su ozbiljno povređivana ljudska prava), udaljenost konflikta (podrška se smanjuje u slučajevima unutardržavnih sukoba i građanskih ratova izvan Europe) i mogući rizik za nizozemske vojnike (mirovne misije ne smiju koštati nijedan život nizozemskog vojnika).³⁰⁸

2002. godine *Tweede Kamer* odlučio je provesti parlamentarnu anketu kojom su se trebali utvrditi posljednji detalji kako bi se mogao donijeti posljednji politički sud o djelovanju vlade tijekom događanja u Srebrenici. Povod za anketu bilo je, između ostalog, izvješće NIOD-a na temelju kojeg je Vlada *Kok II* podnijela ostavku.³⁰⁹ Saslušani su svjedoci, a u siječnju 2003. povjerenstvo je objavilo da je ostavka kabineta *Kok II* opravdana i to je objavljeno u izvješću pod nazivom *Misija bez mira*.³¹⁰ Mnogi se osvrću na tu parlamentarnu anketu koja je provedena kako bi se došlo do konačnog odgovora,³¹¹ no zaključak parlamentarne ankete glasilo je isto kao i zaključak NIOD-ova izvještaja: „nitko nije kriv, svi su odgovorni“.³¹² Provedena parlamentarna anketa nije imala daljnjih političkih posljedica. Prema provedenoj statistici, podrška nizozemske javnosti nije se smanjila nakon srebreničke tragedije. Taj je rezultat u suprotnosti s očekivanim, ali i s pretpostavkom da Nizozemska nije „vojna nacija“.³¹³

Nakon Srebrenice došlo je i do promjena u Ujedinjenim narodima. 1996. objavljen je izvještaj, nakon istraživanja o Srebrenici, u kojemu posebni predstavnik glavnog tajnika za područje bivše Jugoslavije, koji je vodio proces zamjene snaga UNPROFOR-a snagama IFOR-a i budući glavni tajnik UN-a, Kofi Annan³¹⁴, iznosi da je UN kriv za greške u Srebrenici zato što je poslano premalo vojnika, a i nedovoljno zračne potpore pokrivalo je to područje jer su

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ Mirjam Grandia, „Deadly embrace? The Decision Paths to Uruzgan and Helmand“ (Doktorska disertacija, Universiteit Leiden Faculteit Geesteswetenschappen, 2015), 96,100.

³⁰⁸ Koch, „Na Srebrenica: Dilemma’s Voor Toekomstige Vredesoperaties,” 9.

³⁰⁹ https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpmxvc/parlementaire_enquete_srebrenica_2002 (posjet: 16.7.2023); <https://www.trouw.nl/home/de-aftocht-was-een-keuze-b505ab77/> (posjet 9.7.2023).

³¹⁰ https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpmxvc/parlementaire_enquete_srebrenica_2002 (posjet: 16.7.2023).

³¹¹ Van der Bruggen i Ten Have, *De val van Srebrenica – Luchtsteun en voorkennis in nieuw perspectief: verkenning door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies*, 23.

³¹² Eelco Runia, *Het Srebrenicasyndroom* (Amsterdam, 2015), citirano prema Tina Hofland, „De val van Srebrenica Verschillen in perspectief tussen Nederland en Servië“ (Završni rad, Universiteit Leiden Faculteit Geesteswetenschappen, 2016), 10.

³¹³ Baudet, „Ph.P. Everts, De Nederlanders en de wereld. Publieke opinies na de Koude Oorlog,” 1.

³¹⁴ Ganski diplomat koji je obnašao funkciju glavnog tajnika UN-a u dva mandata, od 1997. do 2006. godine. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=2857>, posjet 15.8.2023).

podcijenili stanje oko Srebrenice.³¹⁵ Takav postupak UN-a podržava tri glavna argumenta koja je Karremans iznio u svojim memoarima, a to su: 1. nizozemska vlada i međunarodna zajednica prepustili su *Dutchbat III* samom sebi, 2. Karremans je kao zapovjednik djelovao i suočavao se s dilemama u isključivo izvanrednim situacijama, 3. misija je bila neizvediva i *Dutchbat III* bio je prisiljen ne poduzimati ništa.³¹⁶ UN je bio svjestan da su probleme u ovoj i drugim misijama 1990-ih uzrokovale promjene mandata, nepostojanje jasnih smjernica za vojne zapovjednike UN-a i opći nedostatak potpore za mandate država članica koje su same odabrale biti u sjedištu UN-a u New Yorku.³¹⁷ 2000. godine objavljen je izvještaj u kojemu piše da se pogreške koje je UN napravio 1990-ih (mijenjanje mandata i misija te vođenje operacija s nedostatkom resursa) ne smiju ponoviti.³¹⁸ Konkretno, izvještaj poziva na „jasne, vjerodostojne i ostvarive mandate“ i sugerira da prije nego što Vijeće sigurnosti pristane na misiju, određeni uvjeti moraju biti ispunjeni; kao što su: ispunjavanje određenih standarda ljudskih prava, izvedivost određenih zadataka i realna vremenska ograničenja.³¹⁹ Također, u izvještaju je predloženo da Vijeće sigurnosti ostavi svaku rezoluciju u obliku nacрта sve dok države članice definitivno ne pošalju postrojbe i ne obvežu se osigurati druge ključne elemente, poput resursa, za potporu misiji.³²⁰ Izvještaj predlaže i potpuno uključivanje Tajništva UN-a u proces odlučivanja, osiguravajući da stručnjaci u Tajništvu prenose Vijeću sigurnosti „ono što treba znati, a ne ono što želi čuti“.³²¹ Osim toga, države koje na raspolaganje daju snage trebale bi biti uključene u dijalog (što Nizozemska nije bila)³²², s ciljem da se razjasni mandat dodijeljen zapovjedniku misije.³²³ Dok su se promjene primarno fokusirale na unutarnji sustav UN-a i potrebu za integriranim misijama i prema samom stožeru, UN je bio svjestan da je također potrebno razviti međusobnu suradnju osoba odgovornih za političku analizu, vojne operacije, ljudska prava, humanitarnu pomoć, izbjeglice, javno informiranje, logistiku i financije te je u sklopu UN-a uspostavljen Odjel za mirovne operacije (*Department of Peacekeeping Operations*).³²⁴

An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping/An Agenda for Peace izvješće je koje je 1992. godine za UN napisao glavni tajnik kao odgovor na zahtjev

³¹⁵ Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 123.

³¹⁶ Ibid, 126.

³¹⁷ Bennett, 2001, 13.

³¹⁸ Ibid.

³¹⁹ Ibid.

³²⁰ Ibid.

³²¹ Ibid.

³²² Karremans, „Srebrenica, who cares?“, 77.

³²³ Ibid.

³²⁴ Ibid, 14.

Vijeća sigurnosti za preporuke koje bi ojačale mirotvorstvo i pridonijele očuvanju mira. U izvješću piše kako bi se UN trebao baviti samo operacijama održavanja mira (u kojima se zaraćene strane slažu da su prisutne UN-ove snage), a ne operacijama nametanja mira (u kojima se zaraćene strane ne slažu da su prisutne UN-ove snage).³²⁵ Operacije nametanja mira u kojima se može koristiti vojna sila, po definiciji su nespojive s neutralnim statusom. U dodatku izvješću 1995. godine dodano je sljedeće: „Ništa nije opasnije za mirovnu misiju nego korištenje sile kada misija nema dovoljan sastav, naoružanje i logističku podršku.”³²⁶ Nizozemski pisac Paul Moeyes upravo tako uspoređuje položaj *Dutchbata III* s položajem nizozemske vojske 1914. i 1939. godine.³²⁷ Stavom manja i slabije naoružana vojska³²⁸ trebala je odbiti veliku i dobro naoružanu vojsku svojom samom prisutnošću u Srebrenici.³²⁹ Treba imati na umu da su srpske snage narušile status zaštićene zone kada su ušle u enklavu, te da od tog trenutka više nije bilo govora o neutralnom području. Međutim, nizozemska se vojska usred tog ratnog stanja nastavila ponašati kao da je i dalje angažirana za provođenje mira te otpor nije pružen.³³⁰

9. Kultura sjećanja

Svake godine 4. svibnja u Nizozemskoj se obilježava Dan sjećanja. To je dan kada se Nizozemci prisjećaju stradalih žrtava koje su kao civili ili pripadnici oružanih snaga poginule u ratu ili tijekom mirovne misije od početka Drugog svjetskog rata. Datum Dana sjećanja izabran je na dan nizozemskog oslobođenja od njemačke okupacije, a obilježava se na glavnom trgu glavnog nizozemskog grada, na kojemu se nalazi spomenik žrtvama stradalim u Drugom svjetskom ratu, uz dvije (prije jednom) minute šutnje. Kultura sjećanja ili način na koji se određeno društvo suočava sa svojom prošlošću fenomen je modernog doba. Na taj način društvo kritički gleda na svoju prošlost, ne zaboravlja ju i vuče lekcije iz nje.

Nizozemska se spremno suočava sa svojom prošlošću, što kolonijalnom, koja je trajala stoljećima i ostavila dubok trag u mentalitetu društva, što onom kasnijom. 2020. godina bila je godina obilježavanja 25. obljetnice nezapamćenog genocida nad Bošnjacima. U sklopu te obljetnice brojni vojni veterani, koji su sudjelovali u mirovnoj misiji 1995. godine, dobili su

³²⁵ Moeyes, *De sterke arm, de zachte hand*.

³²⁶ Ibid.

³²⁷ Ibid.

³²⁸ Nizozemski ministar obrane Relus ter Beek, kao i njegov nasljednik ministar Joris Voorhoeve, objašnjavaju da nizozemske snage nisu imale teško naoružanje jer se smatralo da je karakter njihove misije isključivo humanitaran. (Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 117.)

³²⁹ Moeyes, *De sterke arm, de zachte hand*.

³³⁰ Ibid.

prilikom posjetiti grad Srebrenicu jer je nizozemska vlada, pred kraj 2020. godine, donijela odluku kojom će svaki nizozemski vojnik, koji je kao dio mirovnih snaga UN-a bio raspoređen u Srebrenici, tijekom ljeta 1995., dobiti 5000 eura novčane naknade za pretrpljene traume, ali i mogućnost da još jednom posjeti to područje. Takva odluka donesena je nakon što je provedena studija nad veteranima kojom se utvrđivalo mentalno stanje veterana 25 godina nakon misije.³³¹

Naime, razdoblje pada Srebrenice i genocida kronološki je prošlost, ali pitanje odgovornosti za pad i genocid u Srebrenici je ostalo visjeti u zraku, pa je to tzv. „prisutna prošlost“ u nizozemskom društvu.³³² 2006. godine tadašnji ministar obrane Henk Kamp odlikovao je veterane *Dutchbata III* koji su godinama (nepravедno) optuživani za pad enklave, a u vojnoj bazi u Assenu, koja je bila matična baza *Dutchbatu III* otkrivena je spomen-ploča, no to nije prošlo bez prosvjeda.³³³ 2022. godine premijer Mark Rutte, u ime vlade, ponudio je ispriku veteranima *Dutchbata*, čime je preuzeo odgovornost na vladu za ono što se dogodilo u Srebrenici, te im je time iskazao poštovanje za sve ono što su činili, što je bilo u njihovoj moći, tijekom teških okolnosti.³³⁴ S time je, na neki način, skinuo ljagu s imena veterana bojne *Dutchbat III*, koja se dugi niz godina provlačila u javnosti, zato što su ih okrivljavali da je zbog njihove pasivnosti došlo do pokolja nakon pada Srebrenice.

Kako je 2020. godina bila 25. godišnjica od događaja u Srebrenici, na tu temu snimljene su razne emisije, vođene su rasprave, napisani su članci, snimljeni su podcasti, od kojih sam neke i sama poslušala. Nizozemska radiotelevizija (NPO Radio/NTR) snimila je podcast pod imenom *De val van Srebrenica* u kojemu nizozemski novinari prate događaje u Srebrenici na način da je svaka od osam epizoda jedan dan u srpnju 1995., počevši od 6. srpnja i prateći priču po priču osoba koje su bile tamo. U njima se opisuje razvoj događaja u Srebrenici od 6. do 13. srpnja 1995., iz perspektive jedne nizozemske vojnkinje, nizozemskog vojnika, preživjelog Bošnjaka, koji se uspio spasiti nakon pada Srebrenice, i preživjele Bošnjakinje koja je boravila unutar zaštićenog područja i koja je preživjela pad Srebrenice (od kojih zadnjih dvoje sada žive u Nizozemskoj). Zanimljivo je pratiti što se to događalo iz dana u dan na tom području, netom prije nego su stvari doživjele svoj vrhunac. Podcast sadrži i sačuvane snimke razgovora koje su vodili nizozemski vojnici tijekom pregovora sa Srbima i snimke kada su se obraćali za

³³¹ <https://www.defensie.nl/downloads/publicaties/2020/12/14/aanbevelingen-onafhankelijke-begeleidingscommissie-dutchbat-iii> (posjet: 8.8.2023).

³³² Corianne Nieuwenhuis, „Srebrenica, een verantwoordelijkheid - Kabinet Rutte II en haar antwoord op de verantwoordelijkheidsvraag van Srebrenica“ (Završni rad, Universiteit Utrecht Faculteit Geesteswetenschappen, 2017), 3.

³³³ Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 130.

³³⁴ <https://www.bbc.com/news/world-europe-61855110> (posjet: 14.8.2023).

pomoć NATO-u. Osim audio izvora, postoje i audiovizualni materijali, poput *The Enclave* (TV-serija bazirana na događajima u Srebrenici, snimljena 2005. godine od strane nizozemske televizije *Nederlandse Publieke Omroep*).

Seminar za mlade pod nazivom „Prakse sjećanja na genocid u Srebrenici“, u organizaciji *Inicijativa mladih za ljudska prava Srbija* koji se održavao od 23. do 25. travnja 2021., čija sam bila sudionica, isto služi kao jedna od metoda kulture sjećanja. Radi se o trodnevnom online seminaru na kojemu su sudjelovali mladi iz BiH i Srbije te sam bila jedina sudionica iz Hrvatske. Jedna od tema bio je film *Quo vadis, Aida?* snimljen prema istinitom događaju. Radi se o prevoditelju Hasanu Nuhanoviću, čiji je identitet izmijenjen u filmu, koji je 1995. radio u bazi *Dutchbata*, a danas živi u Nizozemskoj. Njegova obitelj, za vrijeme pada enklave, također se nalazila u nizozemskoj bazi, međutim, unatoč svim naporima, on ih nije uspio spasiti.

Agenda treninga za mlade
“Prakse sećanja na genocid u Srebrenici”
 23-25. april 2021, ZOOM platforma

Petak, 23. april

17:00-17:30	Uvod u seminar
<i>Fiona Jelić, Maja Žilić, Inicijativa mladih za ljudska prava</i>
17:30-17:40	Pauza
17:40-19:10	Kontekst genocida u Srebrenici
<i>Mina Vidaković, SENSE</i>

Subota, 24. april

12:00-13:30	Pojam genocida u međunarodnom pravu, suđenja i tužba BiH protiv Srbije
<i>Ivan Jovanović, Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP)</i>
13:30-14:00	Pauza
14:00-15:30	Srbija i genocid u Srebrenici: Odnos države i društva
<i>Marko Milosavljević, Inicijativa mladih za ljudska prava</i>
15:30-16:30	Pauza
16:30-18:00	Razgovor o filmu “Quo Vadis, Aida?”
<i>Jasna Đuričić, glumica</i>

Nedelja, 25. april

12:00-13:30	Teorije zavere koje nas žuljaju
<i>Nemanja Stjepanović, Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove</i>
13:30-14:30	Pauza
14:30-16:00	Život žena posle genocida: iskustva u radu sa žrtvama seksualnog nasilja
<i>Sabiha Husić, Medica Zenica</i>
16:00-16:30	Završni utisci sa seminara

Projekat je podržan od strane Ministarstva spoljnih poslova Savezne Republike Nemačke. Nemačka podržava napore u uspostavljanju participativne kulture sećanja, regionalne saradnje i pomirenja u regionu Zapadnog Balkana.

Slika 9, Program seminara „Prakse sjećanja na genocid u Srebrenici“; izvor: osobna zbirka

10. Zaključak

Nakon što se rat u BiH zahuktao, UN je odlučio poslati svoje jedinice na teren. Jedna od UN-ovih jedinica bio je i *Dutchbat III*, nizozemska bojna, koja nije raspolagala dovoljnim resursima, što u materijalnom obliku, što u ljudstvu, pa je cijela misija rezultirala katastrofom. Srpski vojnici počinili su genocid nad bošnjačkim stanovništvom pa je 11., 12. i 13. srpnja 1995. ubijeno više od 8000 civila. Ta tema izaziva brojne kontroverze, čak i 30 godina poslije.

Mnogi diljem svijeta prozivaju *Dutchbat III* i Nizozemsku da nisu ništa poduzeli kako bi spriječili pad Srebrenice ili barem umanjili posljedice ratnih zločina i zaštitili stanovništvo unutar nje.³³⁵ Prozivani su zapovjednik nizozemske jedinice, mirovne snage općenito, nizozemska vlada. No, uzevši u obzir sve činjenice i uvjete u kojima su nizozemske snage provele svoj mandat, i to bez vanjske potpore, doista nije bilo moguće išta poduzeti. Otpočetak mandata nedostajalo je ljudstva (treba uzeti u obzir da je za vrijeme pada Srebrenicu „štitilo“ samo oko 150 nizozemskih vojnika pješništva, naspram 2000 teško naoružanih srpskih vojnika)³³⁶, a materijalnih sredstava poput oružja, goriva i hrane svakim je danom, tijekom šest mjeseci, bilo sve manje. Srpske snage mjesecima su zaustavljale konvoje koji su donosili razne potrepštine, stanovništvo je gotovo živjelo pod opsadom, a pritisak na Plave kacige se u tom razdoblju samo povećavao. Viši postroji oglušili su se na brojne molbe i pozive, poput one za zračnom potporom generalnog zapovjednika *Dutchbata III* Thoma Karremansa, i to u ključnim trenucima. Nakon pada sva krivnja prevalila se upravo na njega i njegovu bojnu, iako puno toga nisu bili u stanju spriječiti.

No, ono za što odgovornost donekle mogu preuzeti su dani nakon pada Srebrenice u kojemu su zauzeli stav „mi ne znamo ništa“.³³⁷ Svi nizozemski vojnici nisu pravovremeno dojavili službenim UN-ovim kanalima čemu su svjedočili i što se događalo nakon pada. Brojni od njih vjerojatno su bili u strahu za vlastiti život jer nisu mogli pretpostaviti u što se mirovna misija može pretvoriti, pa su zato zauzeli takav stav. Nakon povratka u Nizozemsku, sa svjedočanstvima brojnih vojnika o ratnim zločinima vlasti nisu učinile puno, zbog čega se i vlastima može pripisati dio krivnje.

Različiti su faktori utjecali na pad Srebrenice. Ne može se reći da svu odgovornost snosi UN, a ni da su nizozemske Plave kacige u potpunosti krive. Način na koji su svi zahvaćeni mjesecima prije donosili odluke pridonio je fijasku u Srebrenici. Bitno je naglasiti da je nakon

³³⁵ Mehler, „Srebrenica Erinnern: Narrative Und Normen,” 254; Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 125.

³³⁶ Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 126.

³³⁷ Westerman, „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: Twee boeken over Srebrenica,” 13.

nizozemskog sudjelovanja na UNFIL-ovoj misiji 1979. godine u Libanonu, *Tweede Kamer* dobio puno veće ovlasti u procesu donošenja odluka, tako da nizozemske jedinice nisu mogle sudjelovati u misiji u BiH bez suglasnosti *Tweede Kamera*, tj. parlamenta. Unutar takve proširene parlamentarne obuhvaćenosti moglo se raspravljati o području djelovanja, zadatku misije, mogućnosti uporabe sile i drugih aspekata vojne prisutnosti izvan teritorija NATO-a.³³⁸ No, bez obzira na mogućnosti i ovlasti koje je imao parlament, svejedno je došlo do katastrofalne odluke. Naime, poslana su nizozemske jedinice u Srebrenicu, jer članovi istog parlamenta nisu obraćali pažnju na predviđene probleme. Parlament bi trebao služiti kontroliranju odluka vlade, čime bi isplivale vladine greške, a budući da se to u ovom slučaju nije dogodilo, to nosi jednu dodatnu težinu za Nizozemce koji su kolektivno pristali na slanje u Srebrenicu.³³⁹ To, naravno, ne umanjuje pogreške drugih stranki koje su bile uključene u proces donošenja odluka, kao ni, svakako, najveću, krivnju agresora.

Bitno je za spomenuti da se pitanje odgovornosti češće provlači kroz javnost nego pitanje ovlasti koje je imala jedna jedinica međunarodne vojske, čije su ovlasti samo riječima raspisane u jednoj od rezolucija UN-a, i kako se poimanje zbivanja jednog lokalnog vojnika, koji je upućen u sukob od početka, posve razlikuje od međunarodnih vojnika, koji naknadno dolaze u neke njima nepoznate krajeve u kojima najvjerojatnije nikad prije nisu bili, niti su svjesni sagledati kompleksne situacije i činjenice na način na koje to s uključenim emocijama čine vojnici uključeni u sukob. Tako da se može prozvati i UN, međunarodnu vojsku i institucije općenito.

Ono što se dogodilo u Srebrenici pod okriljem nizozemske zaštite, nizozemska javnost i dandanas smatra velikim skandalom i smatra taj događaj prijelomnicom nizozemske vojne povijesti, pa je pozadinu cijele priče bilo posebno izazovno istraživati. Nizozemci su stekli lošu reputaciju, pa su uvidjeli da sudjelovanje u mirovnim misijama nije vrijednost samo po sebi, već da treba sudjelovati u misijama koje donekle imaju šansu za uspjehom.³⁴⁰ Prema mnogim komentatorima, Srebrenica nije samo „najgori europski masakr nakon Drugog svjetskog rata“, već i „najveća poslijeratna trauma jedne nacije“ i „najtraumatičniji događaj u novijoj nizozemskoj povijesti“.³⁴¹

³³⁸ Berghorts, „Een Eervolle, Niet Eenvoudige, Maar Uitvoerbare Opdracht' De Uitzending van Dutchbat Naar Srebrenica,” 12.

³³⁹ Ibid.

³⁴⁰ Koch, „Na Srebrenica: Dilemma's Voor Toekomstige Vredesoperaties,” 10.

³⁴¹ Rijdsijk, „Forever Connected': State Narratives and the Dutch Memory of Srebrenica.“ 132.; Van de Bildt, „Srebrenica: A Dutch national trauma,” 116.

11. Bibliografija

- Blom, J.C.H., P. Romijn i Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie. *Srebrenica, een 'veilig' gebied: reconstructie, achtergronden, gevolgen en analyses van de val van een Safe Area*. Amsterdam: Uitgeverij Boom, 2002.
- Both, Norbert. *From Indifference to Entrapment – The Netherlands and the Yugoslav Crisis 1990-1995*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2000.
- Doedens, Anne, Yolande Kortlever i Liet Mulder. *Geschiedenis van Nederland. Het verhaal van prehistorie tot heden*. Zutphen: Walburg Pers, 2015.
- Karremans, Thom. *Srebrenica, who cares? – een puzzel van de werkelijkheid*. Nieuwegein: Arko Uitgeverij, 1998.
- Klep, Christ. *Somalië, Rwanda, Srebrenica : de nasleep van drie ontspoorde vredesmissies*. Amsterdam/Boom: Uitgeverij Boom, 2008.
- Moeyes, Paul. *De sterke arm, de zachte hand*. Amsterdam: De Arbeiderspers, 2011.
- Van der Bruggen, J.J.G. i Wichter ten Have. *De val van Srebrenica – Luchtsteun en voorkennis in nieuw perspectief: verkenning door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies*. Amsterdam: Uitgeverij Boom, 2016.

Članci

- Berghorts, Drea. "Een Eervolle, Niet Eenvoudige, Maar Uitvoerbare Opdracht' De Uitzending van Dutchbat Naar Srebrenica." *Atlantisch Perspectief* 20, no. 2 (1996): 8–12. <http://www.jstor.org/stable/45278904>.
- Graaff, B.G.J. de. "Enclaves Van Leed En Werkelijkheid; Wiens Trauma Is 'Srebrenica' Eigenlijk?" *BMGN - Low Countries Historical Review* 121, no. 1 (2006): 42-54. <https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.6337>.
- Baudet, Floribert. "Ph.P. Everts, De Nederlanders en de wereld. Publieke opinies na de Koude Oorlog." *BMGN - Low Countries Historical Review* 124, no. 2 (2009): 1-2. <https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.6996>.
- Koch, Koen. "Na Srebrenica: Dilemma's Voor Toekomstige Vredesoperaties." *Atlantisch Perspectief* 21, no. 7 (1997): 7–10. <http://www.jstor.org/stable/45279012>.
- Mehler, Daniela. "Srebrenica Erinnern: Narrative Und Normen." *Serbische Vergangenheitssaufarbeitung: Normwandel Und Deutungskämpfe Im Umgang Mit Kriegsverbrechen, 1991-2012*, Transcript Verlag (2015): 251–302. <http://www.jstor.org/stable/j.ctv1fxg99.8>.
- Spijkers, Otto. "Staatsaansprakelijkheid voor Srebrenica." *Overheid En Aansprakelijkheid*, 2014.

Van de Bildt, Joyce. "Srebrenica: A Dutch national trauma." *Journal of Peace, Conflict & Development* 21 (2015): 115-145. <https://dayan.org/content/srebrenica-dutch-national-trauma-journal-peace-conflict-development-21>

Venema, Auke. "Vraaggesprek Met Generaal De Vogel." *Atlantisch Perspectief* 19, no. 6 (1995): 4–6. <http://www.jstor.org/stable/45278870>.

Članci u zborniku radova

Rijsdijk, Erna. „‘Forever Connected’: State Narratives and the Dutch Memory of Srebrenica.“ U *Narratives of Justice In and Out of the Courtroom. Former Yugoslavia and Beyond*, ur. Dubravka Zarkov i Marlies Glasius, 131-146. s.l.: Springer Series in Transitional Justice, no. 8, 2014.

Westerman Frank i Jan Willem Honig. „Dezelfde gebeurtenis, verschillende interpretaties: twee boeken over Srebrenica.“ U *Lessen uit Srebrenica*, ur. Jan Weerdenburg, 10-22. Utrecht: Uitgeverij Prestige, 1998.

Podcast

De val van Srebrenica (<https://www.nporadio1.nl/podcasts/de-val-van-srebrenica>)

Videoisječci

Mladić koeioneert overste Karremans van Dutchbat (<https://nos.nl/video/243583-mladic-koeioneert-overste-karremans-van-dutchbat>)

Radovi

Grandia, Mirjam. „Deadly embrace? The Decision Paths to Uruzgan and Helmand.“ Doktorska disertacija, Universiteit Leiden Faculteit Geesteswetenschappen, 2015.

Hofland, Tina. „De val van Srebrenica Verschillen in perspectief tussen Nederland en Servië.“ Završni rad, Universiteit Leiden Faculteit Geesteswetenschappen, 2016.

Nieuwenhuis, Corianne. „Srebrenica, een verantwoordelijkheid - Kabinet Rutte II en haar antwoord op de verantwoordelijkheidsvraag van Srebrenica.“ Završni rad, Universiteit Utrecht Faculteit Geesteswetenschappen, 2017.

Van der Weide, Monica. „Het bloedbad van Srebrenica - Nederlandse en Engelse berichtgeving in de nasleep van de val van Srebrenica.“ Završni rad, Universiteit Utrecht Faculteit Geesteswetenschappen, 2018.

Novine

Bennett, Christopher. "De geleerde lessen." *Navo Kroniek*, ljeto 2001.

Webstranice

I(NL) VN Infanteriebataljon Dutchbat I. <https://dutchbat1.com/exhibitions/> (posjet 24.5.2023).

Aanbevelingen onafhankelijke begeleidingscommissie Dutchbat III. <https://www.defensie.nl/downloads/publicaties/2020/12/14/aanbevelingen-onafhankelijke-begeleidingscommissie-dutchbat-iii> (posjet 8.8.2023).

Annan, Kofi Atta. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=2857> (posjet 15.8.2023).

Besluitvorming uitzending militairen. https://www.parlement.com/id/vhnnmt7lidzz/besluitvorming_uitzending_militairen (posjet: 15.7.2023).

BH-Command. <http://www.kiseljak.nl/> (posjet 18.1.2022).

Boutros-Ghali, Boutros. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9062> (posjet 29.5.2023).

Brouwer, Christel. „Leopard speciale voertuigen 2“. <http://docplayer.nl/24512487-Leopard-speciale-voertuigen-2.html> (posjet: 16.7.2023.)

Doe mee als Thuisfrontcommissie. <https://www.gzb.nl/doe-mee-als-tfc> (posjet 15.8.2023).

Excuses van premier Rutte voor Dutchbat III, 27 jaar na val van Srebrenica. <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2022/06/18/excuses-van-premier-rutte-voor-dutchbat-iii-27-jaar-na-val-van-srebrenica> (posjet: 8.8.2023).

Kabinetscrisis 2002: Srebrenica. https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wsg/kabinetscrisis_2002_srebrenica (posjet: 15.7.2023).

Martens, Corelia. „Technische gegevens YPR-765 PRCO“. <http://docplayer.nl/14747968-Technische-gegevens-ypr-765-prco.html> (posjet: 16.7.2023).

Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine, Predmet br. IT-05-88-T. <http://srebrenica.sensecentar.org/assets/Uploads/sg-8-06-popovic-raspravno-bcs.pdf> (posjet: 14.8.2023).

Međunarodni sud za ratne zločine na području bivše Jugoslavije. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39851> (posjet: 5.7.2023).

Nederlandse Krijgsmacht. <https://www.nederlandsekrijgsmacht.nl/index.php/historie-nl-leger/254-besprekingen-van-boeken/boeken-vredesmissies/328-first-in> (posjet 1.7.2023).

„Oud-minister kent geen twijfel“. <https://www.trouw.nl/nieuws/oud-minister-kent-geen-twijfel~b835ad1f/> (posjet 18.6.2023.)

Parlementaire enquête Srebrenica (2002-2003).
https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpmxvc/parlementaire_enquete_srebrenica_2002 (posjet: 16.7.2023).

P.M. (Piet) Blauw. https://www.parlement.com/id/vg09llmoaazx/p_m_piet_blauw (posjet 19.6.2023).

Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 824. <https://digitallibrary.un.org/record/166973> (posjet 24.5.2023).

„Thorvald Stoltenberg and Lord Owen, Co-Chairmen of the International Conference on the Former Yugoslavia, visit NATO“.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_24039.htm?selectedLocale=en (posjet: 5.7.2023).

Ugovor o Europskoj uniji (UEU) / Ugovor iz Maastrichta.
<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hr/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty> (posjet: 5.7.2023.)

Van der Laan, Cees i Teun Lagas. „De aftocht van een keuze“.
<https://www.trouw.nl/nieuws/de-aftocht-was-een-keuze~b505ab77/> (posjet 9.7.2023).

„Voorhoeve wist niet van promotie overste Karremans“.
<https://www.trouw.nl/home/voorhoeve-wist-niet-van-promotie-overste-karremans~b1098dda/> (posjet 18.6.2023).

Wat is de NAVO?. https://www.nato.int/nato-welcome/index_nl.html (posjet 10.6.2023).